

WESTERN ROMAN

LASO

Cijena 1000 d broj 787

John Gray

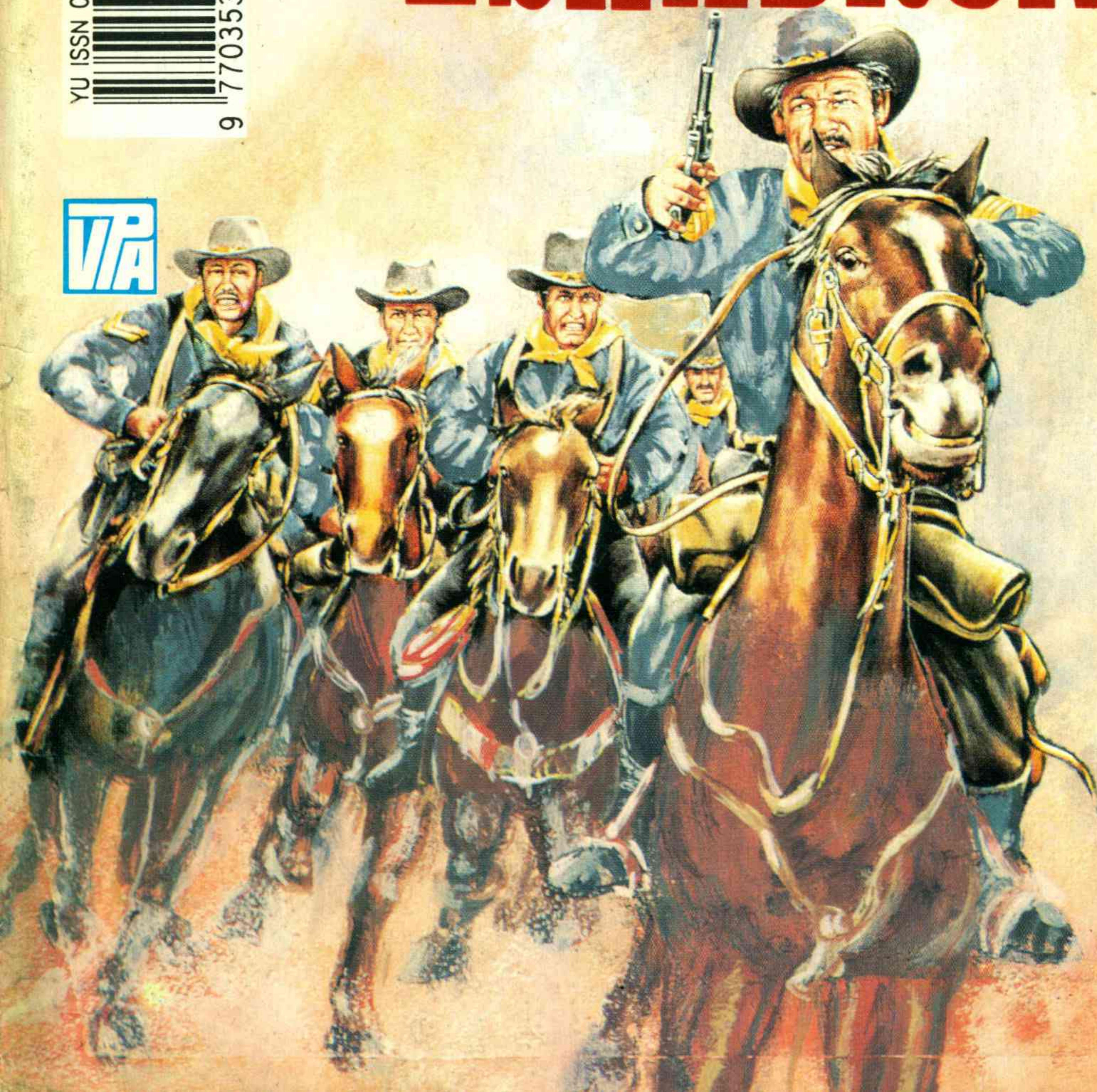
SIVI

ESKADRON

YU ISSN 0353-2399



9 770353 239006





John Gray

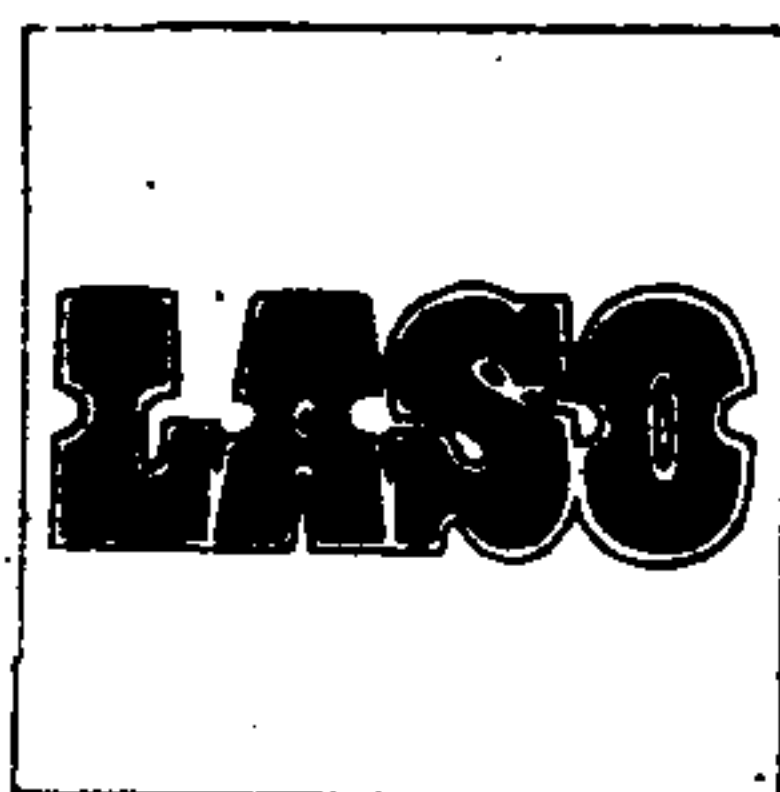
SIVI ESKADRON





**VJESNIKOVA
PRESS
AGENCIJA**

Glavni i odgovorni urednik: Milivoj Pašićek
Izdavač: NIŠPRO VJESNIK (predsjednik Poslovnog
odбора Vjekoslav Koprivnjak)
– OOUR Informativno-revijalna izdanja
(direktor Božidar Radman)
Predsjedavajući Savjeta: dr Ivan Krtalić
Adresa redakcije, izdavača i tiskare: 41000 Zagreb,
Avenija bratstva i jedinstva 4
Telefoni: 041/526-099, 515-555, 519-555 i 333-333
Telex: 21 121 YU VSK
Kolegij redakcije: Berislav Grabušnik (graf. ur.),
Marija Jurela (urednik), Pavle Lugarić (zamjenik gl. i
odg. urednika), Milivoj Pašićek, Biserka Pupavac
(pomoćnik gl. i odg. urednika) Tisak: NIŠPRO
•Vjesnik•, OOUR Novinska rotacija i OOUR TM



Urednik: Ana Hrastović
Grafički urednik: Ivica Bartolić

John Gray: Sivi eskadron
Naslov originala: Die graue Schwadron
Copyright: VPA
Recenzija: Zorislav Ugljen
Prijevod: Miroslav Kiš

Laso broj 787 izlazi 11. 11. 1988.
u nakladi od 60.000 primjeraka.

I

Močvare su mučile konja i jahača, ali jedno se u njima moglo računati s kakvom takvom sigurnošću. Chickahominy je tekao kaljužast, no imao je makar donekle čvrste obale. Jahač ih je ipak malo kad dodirivao. Radije se sklanjao u šume u kojima je disanje otežavao smrad truleži i plijesni. Sjevernjaci su zato logorovali pokraj rijeke. Jahač nije znao, gdje su. Znao je samo da ga ne smiju otkriti.

Iz daljine je dopirala topovska grmljavina. Beryll Fox jašio je prema njoj.

Zeleni pakao oko njega bio je tajnovit i opasan. Tisuće sjena zalijetale su se u svijest. Tisuće priviđenja. No iza svakoga drveta, iza svakoga grma mogao je biti neprijatelj.

Niz Foxovo lice slijevao se znoj. Danima se nije brijao. Danima nije mogao valjano presušiti sivu uniformu.

Njegova karabinka ležala je poprijeko sedla. Kad se džungla počela razrjeđivati, Fox je čvršće stegne.

Prošlih su dana jedinice

Unije, pod zapovjedništvom generala McClellana, neprestano napredovale i tukle su topovima većinu cesta koje su vodile prema Richmondu. Međutim, željezni обруч kojim je vojska Konfederacije opasala svoj glavni grad bio je sve zbitiji i jači.

Kad je Fox izašao iz močvarne šume, zeleni brežuljci iza Chickahominya bili su nadsvođeni sivim barutnim oblakom koji gotovo nije propuštao sunčane zrake. U daljini su eksplodirale granate, podižući stupove vatre i dima. Izrovanu zemlju parale su šrapnele i brazdala je teška zrna. Vjetar je raznosio nadražujući smrad.

Na tristo metara bilo je topovsko gnijezdo konfederacijske vojske, koja je uporno odgovarala na vatru, no bilo je očito da nema dovoljno municije.

Fox je htio pognati konja prema tom položaju, no odvratila ga je tutnjava što se javila iz riječne doline. Odjeknuo je znak trube. Sljedećega trenutka iz šume ispred Fair Oaksa

prokuljale su sive jedinice. Fox je odmah pogodio da se radi o ljudima generala Hillsa. Pri-tegnuo je uzde i čekao.

Na obali Chickahominya po-javili su se zatvoreni redovi plavih uniformi. Njihov je po-kret i njihove bubnjeve čuo Fox kad je zaustavio konja.

Plavi vojnici ispružili su du-gocijevne puške s nataknutim bodežima. Bljedoliki mladići nabili su kape nisko na čelo i napredovali su raskolačenih očiju, u kojima se miješao strah i divlja odlučnost. Tu i tamo vidjelo se poneko grubo tesano lice staroga ratnika, iskusnoga narednika koji je predvodio svoje ljude. Malo-brojni oficiri mahali su sablja-ma sa sedla.

Tišinu je raspršila zaglušna ratna vika, nadjačavši tutnjavu topova.

Među neskladnim redovima sivih vojnika pojavio se vitak, visok, bradat jahač. General D. H. Hill. Sivi vojnici bili su jed-nako mladi kao i oni na dru-goj strani, međutim većinom bradati, grublji i zapušteniji. Uz poklik koji je morao dopi-rati do dna sivi su krenuli tr-kom. Fox nikad nije vidio ta-kvu zbirku oružja kojim su se Hillovi ljudi bacili na protivni-ka.

Nekoliko topničkih plotuna prošištalalo je iznad njihovih glava i završilo u šumi iz koje su upravo bili izašli. Drveće se izvrtalo zajedno s korijenjem. Nastajali su veliki krateri. Pri-tisak zraka obarao je zadnje redove. Ljudi su odmah ustaja-

li i nastavljali juriš.

Na protivničkoj strani uti-hnuli su bubnjevi. Zagrmjele su zapovijedi. Prvi su redovi poklekli i podigli puške. Velika kosa počela je rijediti Hillove jedinice.

Začuli su se krikovi ranjeni-ka. Tuceti ljudi počeli su posr-tati i padati. Neki su ustajali, drugi su ostajali na tlu. U kon-federacijskim redovima koji su nastupali poput valova, pojavi-le su se praznine, no ubrzo su se zatvarale. Zastoja nije bilo. Napadački povici bili su još ja-či negoli prije prvoga sudara.

Vojnici su preskakivali pale drugove. Ulijetali su u drugu salvu i pucali su bez zastaja-nja. Kad su stigli do plavih, razdvojili su u prvom naletu dotad uredne redove. Poput gledaoca u kazalistu Fox je promatrao kako čitave jedinice plave armije napuštaju borbu i kako se panično povlače pre-ma rijeci.

Ratna se galama pojačavala. Artiljerija je tukla šrapnelama. Krhotine su ubijale prave i krive. Tanad kao da je padala s neba. Tisuće čizama satiralo je sočnu travu. Zelenilo su po-čele prekrivati tamne krvave mrlje. U blatu krvi grčili su se i stenjali ranjenici, stradali od metaka i bajuneta. Njihovi su se krikovi miješali s grmljavi-nom topničke paljbe i zveke-tom ratne opreme.

Foxu se činilo da sve to traje čitavu vječnost, iako su se pro-tivničke linije miješale samo nekoliko minuta. Tada su se plave jedinice na čitavoj fronti

dale u bijeg. Južnjaci su ih gonili prema rijeci.

Tako su nestali s vida.

Fox je okrenuo konja. Iako je bio samo promatrač, ruke su mu od uzbuđenja drhtale. Smatrao je kako je bolje da ne čeka jedinice koje se budu vraćale. Zato je pošao prema logoru, prema kojemu ga je vodio zvuk crkvenih zvana Fair Oaksa.

Kad je prolazio pored južnjačkih rovova, pojavila su se odnekud tri pljava plava vojnika, jedan vodnik i dva kaplара. Nisu ga opazili. U borbenoj gužvi ti su ljudi nekako uspjeli ostati iza linija i sada su žurili prema konfederacijskim topničkim položajima.

Fox je podigao karabinku. Jedan je kaplar čuo konjski topot i okrenuo se. Istoga je trenutka povikom upozorio drugove na opasnost i podigao je dugocijevni kolt.

Pucali su istodobno. Revolverski metak lako je okrznuo Foxa na lijevom ramenu. Karabinsko tane pogodilo je kaplara posred grudi.

Kaplar je pao nauznak, prevrnuo se na bok i ostao je ležati u zgrčenu položaju.

Plećati crvenokosi narednik okrenuo se poput čigre, no nije uspio preteći Foxa. Fox se nagnuo preko konjskoga vrata, uhvatio je karabinku za cijev i poslužio se njome kao mlatom.

Kundak je pogodio narednika u desno rame. Čvrsta ljudina nije uspjela zatomiti krik.

Utišao ga je drugi udarac, koji je okrznuo glavu. Narednik je pao bez svijesti.

Drugi je kaplar odbacio pušku i počeo je bježati kao da ga gone vragovi. Za cigli trenutak nestao je iza travom obrasloga ruba jarka, iz kojega je grupica bila iznikla.

Fox je desnicom posegnuo za svojom sabljom, no nije je izvukao. Pustio je čovjeka neka trči i okrenuo se prema topnicima koji su se pojavili na okupu.

– Uzmite plavca – doviknuo je – i predajte ga ljudima generala Hilla.

Ne čekajući odgovor, Fox je odjašio dalje. Iza njega su još praštali hici. Dolje na Chickahominyu još je trajala borba.

Ispred Foxa pojavili su se krovovi Fair Oaksa.

Lijeni vjetar valjao je smrdljiv dim poput crvenkastosive magletine koja je pritiskala bivak. Zajedno s tom koprenom donosio je s vremena na vrijeme plač žena i žalobno stenanje ranjenika koji su bili obrađeni u lazaretima ispred Fair Oaksa i čekali su da budu preneseni u unutrašnjost.

– Spaljuju konje – rekao je nizak krivonogi momak.

Fox se zagledao u toga čovjeka, čija se starost nije mogla procijeniti. Iz lica koje je bilo čvorugavo kao da je nastalo od otresenoga korijenja sjale su svijetle i živahne oči. Iz desnoga ugla usta visjela je vlastoručno izrađena lula.

– Strvine – dodao je krivo-

nogi. — To se mora spaliti. U ovoj klimi...

Momak je podigao obrve i mahnuo rukom tako da ništa više nije morao objašnjavati.

— Jeste li kada vidjeli kako se konjski trbuh nadune i pukne? — dodao je.

— Nisam — reče Fox.

— Nemojte žaliti — reče krivonogi. — Osim toga, pokapaju se mrtvi. — Poduprijevši se na staru pušku, dodao je: — Ali Jenkiji su dobili svoje. Fair Oaks dugo neće zaboraviti.

— Sigurno neće — reče Fox.

— Već zato što ostaju u blizini.

— Neka — reče krivonogi.

— Neka, neka! Tako će uvijek moći vidjeti, gdje da raskrvare nos.

— Kako se vi zovete? — upita Fox.

— Hinkle, poručniče! Brad Hinkle iz Lynchburga. A vi? Nisu li vas krstili vodom ih Mississipia?

— Što? — nasmije se Fox i prijede dlanom preko neobrijane brade. — Ja sam Beryll Fox iz Engleske.

— Ha, onda ste vi čovjek koji nam je pribavio petsto pušaka!

— Bilo je to prije godinu dana — reče Fox.

— Mislite li da smo to već mogli zaboraviti?

— U međuvremenu se koješta dogodilo — reče Fox.

— Svaki dan obiluje događajima — reče krivonogi — ali dobročinstva se pamte.

— Je li general Stuart u logoru? — upita Fox.

— Dojahao je prije jednog

sata — odgovori momak. — Naći ćete ga negdje kod oficirskih šatora.

— Sretno, vojniče Hinkle! — reče Fox.

— I vama — uzvрати krivonogi i otpuhne smrdljivi dim iz luletine.

Fox je krenuo logorom. Većina šatora između kojih je prolazio nije bila proizvedena za vojne svrhe. Na nekima se još vidjelo kako je oznaka »US« nabrzo premazana slovima »CSA«.

Vojnici su sjedili posvuda naokolo. Rasprostrli su pokrivače i kartali. Tu i tamo valjala se kocka. Neki su bili zaokupljeni čišćenjem oružja ili krpanjem poderanih uniformi. Žamor i sve ostalo neke nije smetalo da usred svega toga spavaju zaštićeni širokim šeširrom ili jednostavno tijesnom kapom nabijenom preko lica.

Oficirski šatori bili su na sredini logora. Stražari nisu zaustavljali Foxa.

Sagruvši se, Fox je razgrnuo jedan od šatora i ušao.

Oko preklopnog stola s rasprostrim kartama bilo je okupljeno nekoliko oficira u tiješnim sivosmeđim uniformama. Kad je Fox ušao, razgovor je zamro.

— Čuo sam već da ste u logoru — reče Jeb Stuart i pruži ruku na pozdrav.

Stisak ruke bijaše čvrst. Kao niti ostali, Fox se nije mogao oteti snažnom dojmu što ga je oko sebe širio mladi general.

Stuart je jedva nadvisivao

srednji uzrast. Bio je zbit i plećat. Oštro rezanu glavu pokrivala je gusta smeđa kosa. Puna brada padala mu je gotovo do prsa, zbog čega je djelovao starijim negoli što je bio. No najsnažniji dojam ostavljale su Stuartove svijetloplave oči, iz kojih je zračila izvanredna energija. Energija koja je osvajala.

– Zarobili ste, čujem, jednoga Jenkija – rekao je Stuart.

– Zaista sve čujete, generale – reče Fox, pride bliže i kimne ostalim oficirima. – Momka sam prepustio topnicima.

– Ovdje se nitko ne kiti tuđim perjem – rekao je Stuart.

– Nadam se da ste inače izvršili svoju zadaću.

– Mislim da jesam – reče Fox, raskopča uniformu i izvuče nekoliko izgužvanih papirića.

Bile su to brze skice napravljene slobodnom rukom, ali vjerne gotovo kao prave zemljopisne karte.

– Čini se da McClellan priprema dugotrajniju opsadu – rekao je Fox. – Njegovi ordonansi neprestano jurcaju između Washingtona i glavnoga logora. Nema dvojbe da se traži pojačanje, iako je Armija Potomac već tolika da se njome jedva može manevrirati. Lincoln bi uskoro mogao govoriti samo o gardi generala McClellana.

Oficiri su se smijali. Fox je nastavio:

– Ne čini mi se da bi McClellan pomišljao na brz

prodor prema Richmondu. Inače ne bi dao kopati tolike rovove.

– Upravo sam to očekivao – rekao je Stuart. – General Lee nedavno mi je ponovo rekao da je McClellan velik teoretičar, izvrstan predavač o gradnji utvrda, o taktici i organizaciji, ali u praksi je ravan ništici.

– Unatoč tome ne bi ga valjalo potcjenjivati – reče Fox.

– Ne smijemo zaboraviti da ima gotovo dvostruko više vojnika.

– Koje ne može držati u pokretu – rekao je Stuart. – Mi smo malobrojni ali smo pokretni. Ovaj rat neće dobiti onaj koji se neprestano ukapa. Može ga dobiti onaj koji je neprestano u gibanju, koji neprestano teži naprijed, koji nikad ne popušta a uvijek iskorištava svaku neprijateljevu slabost i odmah udara. Nadajmo se – rekao je Stuart prešavši nadlanicom preko smraćenog čela. – Nadajmo se da ćemo uspjeti tući McClellana dok u Washingtonu budu vjerovali da je veliki vojskovođa. Postave li Janki na njegovo mjesto generala koji će biti s vojskom u pokretu i koji se neće obazirati na gubitke...

Stuart je pošutio i zatim rekao:

– Prekinuo sam vas, poručniče.

– McClellan je izbacio svoje lijevo krilo gotovo do ceste za Richmond između Whiteoak Swampa i New Bridgea – go-

vorio je Fox. — Desno je krilo sjevernije od Chickahominya. Utvrde se izgrađuju sve do iza Mechanicsvillea. Oko Richmonda nastaje široko okruženje, koje bi McClellan htio sa sjevera i istoka potpuno zatvoriti. U White Houseu na Pamunkeyu gradi se teretna luka. Nevjerojatno je, odakle mu tolik materijal. Vidio sam prava brda živežnih namirnica, oružja i municije.

— Kako održava vezu među krilima? — zanimao se snažan, plećat čovjek koji je sve nadvisivao gotovo za glavu.

Ta gora od čovjeka nosila je o pasu sablju primjerene veličine.

— Pomoću mostova, kapetane van Borcke — odgovorio je Fox visokom Prusu, koji je kao i on na pustolovan način došao u Južne Države iz Evrope i sada je služio u štabu sjevernovirdinijske konjice. —

McClellan gradi na Chickahominyu most za mostom, što nije lak pothvat na onom glibavom terenu. Ali u gradnji mostova zaista se dobro razumije.

— Imat će neprilika sa cestama — reče Heros von Borcke. — Loše su, često raskvašene.

— Vjerojatno će ih učvršćivati — reče Fox. — McClellan ionako računa s duljim boravkom.

— Neka uredi ceste, tako da možemo lakše i brže napadati

— dobacio je jedan oficir.

— Nećemo mi njega puštati u miru! — rekao je Stuart.

Kad je opazio Foxov lutajuć

pogled, naborao je čelo i posvetio se kartama i skicama.

— Označeni su najvažniji položaji McClellanovih jedinica i topovske baterije — reče Fox. — Vidi se također gdje su velika skladišta i logori koji se ovih dana uređuju. Upozorio bih osobito na onaj kod Taylervillea. On će biti bazni. Kako se čini, McClellan želi postaviti oko Richmonda širok obruč. No veze s udaljenim jedinicama na sjeverozapadu zasad nisu dobre. Tu su slabe karike lanca. Napad na glavni štab bio bi ludost, međutim, izbočeni položaji...

— O tome će se još odlučivati — umiješao se Stuart prijateljskim tonom i podigne ruku. — Moram skoknuti do poljskih bolnica — nastavio je.

— Hoćete li me pratiti, Fox?

Kad su izašli, Stuart malko podigne svoj širok šešir i reče:

— Maločas ste me čudno pogledali. O čemu se radi?

— Nisam htio da govorite o planovima koji se ne tiču samo konjičkog korpusa nego čitave armije, gospodine.

— Nemojte me tako oslovljavati, Fox! Moji štapski oficiri...

— Svoje štapske oficire morat ćete, dakako, upoznati s planovima za sljedeće dane. — nastavio je Fox. — Ali ne bi bilo dobro da išta izađe iz najužeg kruga.

— Što se događa, Fox?

— Generale, bojim se da u logoru imamo izdajicu. Dva put sam za dlaku izbjegao zamku. Očekivali su me, iako

nitko nije smio znati da se nalazim iza fronte. Ne vjerujem da se radilo o slučajnosti. Protivnik je bio dobro obaviješten.

— Sumnja je teška, Fox — rekao je Stuart.

— U svakoj vojsci ima špijuna — uzvratio je Fox. — Daka-ko, time želim reći samo to da oprez ne može štetiti. O planovima za sljedeće tjedne ne bi valjalo govoriti. Ako Sjever dovoljno rano sazna da Lee namjerava napasti kod Mechanicsvillea...

— Imali vi pravo ili ne, Fox, vjerojatno se govori previše — rekao je Stuart. — Shvatite da naprosto ne mogu vjerovati kako mi se netko svakodnevno smiješi u lice a iza leđa odaje planove Jankijima.

— Shvaćam da je za svakoga najteži udarac kad ga izda suborac — rekao je Fox.

— Zvuči filozofski, ali gadno je — progunda Stuart.

— Takav je život, generale.

— Razumijem — reče Stuart.

— ali tko mi jamči da špijun niste vi?

— Nitko — reče Fox i čvrsto pogleda Stuarda u oči. — U tome je snaga izdajice. Ako sumnjate u svakoga čovjeka u svojoj okolini, sami razarate svoje redove. Ili vjerujete svakome i protivnik zna sve tajne.

— Krasni izgledi! — reče Stuart. — Recite mi sada, sumnjate li u koga? Možete li spomenuti koje ime? Meni možete vjerovati da umijem šutjeti.

— Ne sumnjam ni u koga, generale — odgovorio je Fox. — Ne vjerujem, naprimjer, da

se radi o nekom od oficira iz najvišeg vrha. No u svakom se vojnom logoru do tajni može doći na najrazličitije načine. Recite mi, je li u međuvremenu pala odluka, kada se izvodi vaš veliki plan?

— Sredinom lipnja — odgovorio je Stuart. — Za nepuna dva tjedna. Zato bih htio da se ne zadržavate ovdje, nego da ponovo jašete iza fronta i da me tamo čekate.

— Mislite na izbočene McClellanove položaje? — zapitao je Fox. Računajte s logorima kojima proširuje obruč oko Richmonda prema sjeveru i zapadu. Na tom dijelu zasad nema čvrstih utvrđenja a veze s glavninom nisu osobito dobre.

— Večeras ću u miru proučiti skice što ste ih donijeli — rekao je Stuart. — Motrite pokrete jedinica. Bilo bi itekako korisno da znam, koje pravce McClellan najčešće koristi i kako gradi obruč oko Richmonda. Osim toga, morao bih znati kako teče neprijateljeva opskrba, o kakvim se količinama radi. Važno bi bilo također znati, gdje su najslabije točke na Chickahominyu.

— Kako ćemo održavati vezu?

— Povest ćete sa sobom jednog čovjeka. Nakasnije desetoga lipnja poslat ćete ga k meni s najnovijim podacima. Tek poslije njegova dolaska donijet ću konačne odluke. Prije nitko neće čuti niti slovo o mojim namjerama. Budete li poručili da ne poduzimam ništa, ovaj

logor neće napustiti niti jedan jedini jahač. Razumljivo je da morate reći, gdje bismo se mogli sastati, kako biste mogli preuzeti vodstvo mojih izviđača.

— Razumijem — reče Fox.

— Ali napominjem da s izvjesne točke nema povratka.

— Nisam kockar, Fox — rekao je Stuart — ali sam uvijek spreman staviti glavu na kocku, ako tako mora biti. Druga je stvar, ako ulog sačinjavaju životi dvije tisuće vojnika. Hoću reći da uvijek mora postojati mogućnost povlačenja. Mogu li vam preporučiti pratioca?

— Poveo bih Hinklea, generale — reče Fox. — Brada Hinklea.

— Hinklea? — reče Stuart, namrštivši čelo. — Onoga maloga iz Lynchburga?

Fox niti trenutak nije bio iznenađen time da general zna tog čovjeka. Jedna od njegovih tajni bila je u tome da je kod svih uspijevaao stvoriti osjećaj kako nitko nije bezimen kotačić velikoga stroja, kako zna svakoga, kako misli na sve i, prema tome, nikoga ne bi ostavio na cjedilu. Uzvračaj je zato bio jednak.

— Fitz Lee neće time biti oduševljen — rekao je Stuart.

— Hinkle je njegov posilni. Ali, dakako, možete ga dobiti. Poznato je da dobro procjenjuje te ljude.

— Hinkle je zavrijedio nešto bolje od toga da lašti čizme — reče Fox.

— Da — uzvрати Stuart i

pruži ruku na pozdrav.

Poslije toga Stuart je izašao. Okružilo ga je mnogo vojnika. U živahnom razgovoru nije bilo traga ukočenosti kakva se javlja u susretima s tako visokim oficirom. Unatoč tomu Stuart je uživao veliki autoritet.

General je prišao jednom šatoru, rekao je nešto ordonansu i popeo se u sedlo. Poslije nje ga uzjahali su Heros von Bocke i još dvojica štapskih oficira. Mala skupina krenula je prema Richmondu.

Fox je otišao prema rubu logora, gdje je prigodom dolaska naišao na Brada Hinklea. Na njegovu mjestu sada je bio drugi vojnik.

— Irish Stew? — uzvratio je momak pitanjem.

Fox ga je začuđeno promatrao.

— Straga u kuhinji — odgovorio je vojnik sam sebi. — Irish Stew Hinkleovo je omiljeno jelo.

— Mislio sam da je na straži — reče Fox.

— Hinkle je uvijek u službi — reče vojnik. — Trenutno je kod kotla. Zato ga zovemo Irish Stew.

— Razumijem — reče Fox uz osmijeh i okrene se.

Istoga trenutka počela ga je nagrizati sumnja, da li je najbolji izbor bio baš taj Brad Hinkle? Ali preostala je nada da nećeu prolaziti pored logora u kojemu se kuha ono što godi nepcu toga momka. U suprotnom slučaju bio bi mu potreban drugi čovjek.

II

— Devedesetofuntaš! — reče Hinkle znalački dok je čučao u jarku s kažiprstima u ušima.

Na istoku su tutnjale topovske salve. Tanad je na sumračnom obzorju ostavljala svijetao trag. Negdje u nizinama i u šumama prskale su eksplozije.

— Od početka rata muči me pitanje — nastavio je Hinkle — odakle Jankijima toliko željeza.

— Iz rudnika na svjeru — reče Fox. — Sjeverna Virginia, Ohio, Pennsylvania, Velika Jezera, Evropa.

Fox je pred očima držao dalekozor.

— Sjever ima i druga obilja — dodao je, poravnavajući optiku. — Pred nama je patrola!

— Što? — razrogačio je oči Hinkle. — Poručniče, nemojte se šaliti!

— Nismo na zabavnom izletu, Hinkle — reče Fox i doda mu dalekozor. — Pogledaj prema onim livadama.

Hinkle pogleda i potiho opsuje.

— Četvorica — reče kratko Fox. — Možda petorica. Ne čini mi se da će se momci povući prije noći.

— U tom slučaju ne bi pravili gnijezdo — reče Hinkle.

— Izvidnica — mislio je Fox. — McClellau katkad nije glup. Nitko na njegovu mjestu ne bi posvuda postavljao velike logore, ali da razmaci između jedinica ne bi bili preveliki, on šalje izviđače koji se ukapaju i motre okoliš. Vjerojatno raču-

na s tim da bi njegova čela mogla biti napadnuta. Ako se napadač spotakne o takvo gnijezdo, nema iznenađenja.

— Moramo ih običi — reče Hinkle.

— Kad se smrači — mislio je Fox. — Nadam se da pritom nećemo zapasti u topničku vatra.

— Jednom moraju i njihovi artiljerci spavati — reče Hinkle.

— Ne spavaju nikad — reče Fox. — Smjenjuju se.

Sunce bijaše na zalasku ali je još vladala vraška vrućina. Zrak se mogao rezati. Bio je zasićen nezdravim smradom truleži i plijesni. Odgovarao je jedino muhama koje su dosadno zujale naokolo.

— Ako McClellan ostavi svoje ljude u močvari — rekao je Fox — čekat ćemo samo da pokrepaju od groznice.

— Naša klima nije stvorena za njih — složio se Hinkle sa zadovoljstvom. — Ovdje preživljavaju samo čvrsti ljudi.

— Pričekat ćemo noć, pa ćemo pogledati položaje — reče Fox.

S vremena na vrijeme smirivala se tutnjava topova. Zatim se čuo kreket žaba.

Fox se smjestio u paprati, pretraživši prije toga tlo. Kad je bio siguran da me ne prijeti ništa, naslonio se na trulo stablo i opustio se.

— Poručniče — javio se Hinkle — vjerujete li da će ovo još dugo trajati?

Pritom je namještao ruke ispod glave, da mu bude što udobnije.

— Bojim se da hoće — odgovorio je Fox. — Ali, Hinkle, dovraga, nemojte me oslovljavati riječju poručniče! Prije ili kasnije naći ćemo se među Jenkijima i svaka sitnica može nas stajati glave.

— Pribrat ću se, gospodine! — reče Hinkle. — Kako da vas zovem? Gazda ili gospodine Fox?

— Može jedno i drugo, Hinkle.

— Što se mene tiče — rekao je Hinkle — čini mi se da nismo pri kraju. Onomad kad su se javili topovi kod tvrđave Sumter, svi su pisali da ćemo za četiri tjedna plesati valcer ispred Bijele kuće u Washingtonu. Sumnjao sam u to. Slažem se, isprašit ćemo Jeankijima stražnjice, ali oni ipak nisu djeca koju možeš otjerati galamom.

— Prije svega, njih ima mnogo — reče Fox. — Osim toga, imaju obilje svega što Jugu nedostaje.

— Ne vjerujete, znači, šefe, da možemo pobijediti, je li? — zabrinuo se Hinkle.

Fox slegne ramenima.

— U svakom je ratu sve moguće — rekao je. — Nijedan se rat ne može izračunati unaprijed. Tko u to vjeruje, taj je lud. Ponekad se rat odvija onako kakao su ga zamislili oni koji su započeli borbe, ali ludo je oslanjati se na pretpostavke. Nas Engleze izbacili su 1783. iz Amerike, iako smo imali bolje vojnike i veću vojsku. Pobijedio je vaš George Washington. To nije nitko predviđao.

— To je to, gazda — rekao je Hinkle. — Jenkiji imaju bolju armiju i bolji materijal, ali mi ćemo pobijediti.

— Tvoja pretpostavka — reče Fox i podigne dalekozor.

Sunce se spustilo. U zraku je ostalo crvenkasto svjetlo. Fox je htio odložiti dalekozor, kad je opazio kod rijeke stanovite pokrete.

Podešavanje dalekozora nije pomoglo da bi se figure u šiblaku vidjele dovoljno jasno. Vidjelo se ipak da jedan čovjek ima siv ogrtač s kapuljačom.

Taj čovjek u dugom sivom ogrtaču morao je doći čamcem preko Chickahominya i morao je znati za sjevernjački položaj.

Jedan od plavih prišao je i razgovarao s pridošlicom na riječnoj obali. Fox osjeti žmarke. Baveći se dalekozorom nije čuo što mu Hinkle govori. U želji da što više vidi pritisnuo je spravu na oko tako da ga je zaboljelo i slika se potpuno zamutila.

Čovjek sa sivom kapuljačom nije se okretao. Raslinje ga je čitavo vrijeme djelomice pokrivalo.

Iako se mrak zgušnjavao, Foxu se činilo da Jenki nosi na ramenima kapetanske oznake. Razgovor nije trajao dugo, najviše tri ili četiri minute. Čovjek sa sivom kapuljačom krenuo je natrag. Fox se uspravio. Pod obalom ga je zacijelo čekao čamac.

— Što se događa, poručniče?

— pitao je Hinkle.

— Dovraga, zaboravi tu ri-

ječ! — reče Fox, spremi dalekožor i doda: — Krećemo!

Ne obazirući se na Hinklea, Fox je poveo za sobom svoga ridana. Trenutak je bio u dvojbi, ne bi li bilo najbolje da se vrati! Nije to učinio. Stuarda više ne bi zatekao u logoru jer je najverojatnije u Richmondu, a čovjek koji se otisnuo čamcem bit će brži od njega i Hinklea. Prepoznati ga ne bi mogao ni po čemu.

Fox je sada imao dokaz za svoju sumnju, no to trenutačno ničemu nije služilo. Ostajala je zapravo samo utjeha da taj čovjek, tko god da je, ne zna mnogo o Stuartovim planovima.

Noć se spustila nad Chickahominy. Mjesec se pojavio iznad močvara što su okruživale rijeku, blijed i ravnodušan.

Fox i Hinkle u velikom su luku zaobišli sjevernjački logor. Ispred jednoga uzvišenja Fox je stao i izvadio dalekozor, iako se nije nadao da će igdje išta moći razabrati. Mučio ga je osjećaj nesigurnosti.

Trud se isplatio utoliko što se moglo ustanoviti da je neprijateljski logor prazan.

Puška se začas našla u Foxovim rukama. Mahnuo je Hinkleu. Hinkle ga je shvatio bez riječi i također je posegnuo za puškom.

Fox bijaše napet poput luka. Osluškiavao je svaki šušanj, svaki pokret među granjem. Procjenjivao je svaki krik ptice koja bi poletjela u noć za plijenom.

Prijeđeni put bilo je teško procijeniti. Uskoro bi valjalo mijenjati pravac inače bi se moglo dogoditi da se zateknu pod topovskom vatrom, koja je sada bila rjeđa.

Vojnici su se pojavili kao da su iznikli ni iz čega. Kad ih je Fox ugledao, bilo je prekasno.

Fox i Hinkle nisu vidjeli mnogo više od zgrčenih znojnih lica, razrogačene oči i gole bajunete od kojih se odbijala mjesečina.

— Evo ih! — javio se kapetan kojega je Fox vidio dalekozorom.

Brzim pokretom Fox je izbjegao nalet i kapetan je posrnuo. U tom spoticanju kapetan je dobio snažan udarac okovanim kundakom i pao je mrtav.

Hinkle se na tlu očajnički rvao s dvojicom vojnika. Jedan ga je držao za kosu i savijao mu glavu natrag, drugi se spremio da ga ubode u prsa.

Fox je sunuo karabinkom kao kopljem. Cijev je pogodila vojnika koji se nadnio nad Hinklea, izbivši mu pušku i bacivši ga na leđa.

Hinkle se učvrstio na nogama, stresao je napadača koji ga je vukao za kosu i počeo ga udarati pesnicama.

Vojnikov jauk izgubio se u močvari. Hinkle je nemilosrdno udarao.

Planuo je hitac. Fox je poklekao. Metak je prošištao sasvim blizu i zabio se u obližnju vrbu.

Fox je pucao sasvim nasumce. Pri odsjaju pucnja vidio je kako vojnik u plavoj uniformi gubi tlo pod nogama i kako

ga drugi uvlači u gustik.

Hinkle je naslijepo ispalio tri, četiri metka u zeleni pakao, ali ništa se nije moglo zaključiti.

— Prokleta gamad! — gundao je Hinkle trljajući tjemē.

— Prasac mi je zamalo iščupao kosu.

— Čela na glavi ipak je bolja od rupe na trbuhu — reče Fox i sagne se prema kapetanu.

Pretražio je sve džepove na oficirovoj uniformi. U jednoj čahuri našao je papirnatu gvaljicu. Razmotao ju je i pokušao na mjesecini pročitati. Uz leđa kao da su se počeli varati mravi.

— Što je, gazda? — pitao je Hinkle, prišavši sa strane.

Fox je šutio.

— Moje je pravo — navaljivao je Hinkle — da znam u što smo se uputili. Dosad nisam dosađivao pitanjima, međutim mislim da je vrijeme za neka objašnjenja. Budu li mi ponovo čerupali kosu...

— Među nama je izdajica — reče Fox i spremi papirić u džep hlača. — Bio je kod izvidnice, ali nisam ga mogao prepoznati. Vjerojatno nas je najavio pa su Jenkiji brzo napustili položaj i počeli tragati za nama. Na ceduljici piše da je general Stuart odlučio poslati dvojicu ljudi sa zadatkom da pronjuškaju neke važne točke iza fronte. Kaže se da je pažnja konfederacijskih trupa usredotočena na Mechanicsville i da se tamo može računati s napadom.

— Da se vratimo? — upita Hinkle, blijed u licu.

— Ti bi se vratio? — reče Fox.

— Dovraga, kakvo vraćanje bez vaše zapovijedi, gazda?

— Ja je ne izdajem — reče Fox. — Ali morat ćemo naučiti kako spavaju zečevi, Hinkle. Šušne li nešto iza nas, sljedećeg trenutka može biti nož među rebrima.

— Oduvijek sam čovjek lakoga sna — reče Hinkle.

— Sretna okolnost — dobaci Fox. — Ali sada valja požuriti. Ona dvojica što su nam umakla nisu položila zakletvu šutnje. Prije zore imat ćemo potragu za petama.

— Htio bih dobiti u šake tu potkazivačku svinju — reče Hinkle.

— Uhvatit ćemo mi toga nitkova — reče Fox, dohvati uzde svoga ridana i krene. Hinkle ga je pratio. Leševe su prepustili muhama. — Ne radi se samo o našoj koži, Hinkle — gundao je Fox u hodu. — Radi se o čitavom Stuartovom konjičkom puku, možda također o još kojoj jedinici. Prije izlaska sunca moramo promijeniti uniforme.

Tako su stigli do ruba šume. Iznad njihovih glava sijevala je artiljerijska vatra. Crveni odsjaj pokazivao je, gdje se nalaze položaji baterija. Eksplozije su parale noć.

Fox i Hinkle pojahali su prema zatravljenom uzvišenju. Kad su prešli preko zavojitoga kolnoga puta za Richmond, pojurili su prema željezničkoj pruzi. Uz kolosijek su jahali

prema sjeveru, da bi skrenuli prema Hanover Courthouseu.

Topovska tutnjava ostala je za njihovim leđima.

*

Pamunkey se presijavao na suncu. Niski riječni brodovi borili su se sa strujom. Bili su natovareni sanducima i bačvama. Svi su imali vojnu pratnju.

Brodari su imali pune ruke posla. Možda je upravo njihova živahnost čitavoj slici davala nešto miroljubivo, uprkos tome što su posvuda bili vojnici. Topovi se nisu čuli. Ratište bijaše daleko, no Fox je znao kako je potrebno projahati samo nekoliko kilometara pa da se ugođaj potpuno promijeni.

Fox je bio odjeven u kariranu lanenu košulju i tijesne hlače od kepera. S jahačkim čizmama i širokim šeširom djelovao je kao nadglednik s neke plantaže.

Hinkle je nosio prilično izgužvane smeđe hlače i izblijedjelu zelenkastu košulju.

Dvojka je sjedila na obali i promatrala plovila.

— Kad bismjo imali takvu opskrbu — gundao je Hinkle kroz dim svoje lule. — Vrijeme je, gazda, da mi kažeš još koju riječ.

— O čemu? — upita Fox trepćući očima jer ga je smetalo sunce.

— Na primjer, nešto o tome, zašto smo ovdje — reče Hinkle. — Ja ne mogu biti izdajica jer nisam bio kod Jenkija nego kraj tebe.

— Hinkle — reče Fox — ako

kažeš još koju krivu riječ, gonit ću te do kraja svijeta i zadržati golim šakama.

— Samo se jednom umire — reče Hinkle mirno. — Ali ne bih htio da me zagru kao šugava psa. Htio bih da nad mojim grobom konjanički vod iz Virginie ispali salvu i da me isprati trubač. Vjerujuš li, gazda, da mogu s tim računati?

— Bude li sve dobro prošlo, zašto ne? Možda će ti podići spomenik.

Fox se ogledao naokolo. Gusto raslinje iza obalnoga grmlja pružalo je mnogo skloništa, no bio je siguran da su sami i da nitko ne prisluškuje.

— Jenkiji se ovdje osjećaju proketo sigurni — reče Fox.

— Muvaju se tuda kao da konfederacijska armija uopće ne postoji. Priređuju velike balove i plesove. Pune i pretrpavaju trbuhe. Stuart će ih napasti upravo tu, gdje su najsigurniji.

Hinkle izvadi iz usta lulu i potiho fićukne kroz zube.

— Kako bi trebalo da se to izvede? — pitao je.

— Tako da se objaši fronta i da se projaši iza leđa McClellanove armije. McClellan se bavi opkoljavanjem Richmonda. Stuart će obići taj obruč.

— Sa čitavom konjicom?

— Sa svim jahačima svoje brigade.

— Vraška stvar! — reče Hinkle ozarena lica i potegne nekoliko kratkih dimova. — Vraška stvar! — ponovio je za stupanj oduševljenije. — Takav je on! Jedino je on sposoban za takav podvig!

Poslije kratke stanke, Hinkle upita.

— Kakav je naš udio?

— Pothvat je kranje opasan — reče Fox. — S uspjehom se može računati jedino ako uspije iznenađenje, ako marš za leđima Jenkija bude izveden bez nepotrebnih zadržavanja. Stuartu su potrebni točni podaci o jačini jedinica na različitim točkama, o pokretima, o naoružanju i opskrbi koja se upravo dovozi rijekom. Hinkle, nas dvojica nismo na izletu! Jasno? Moramo se vratiti punih džepova.

— Jasno, gazda! — reče Hinkle uz osmijeh koji se protezao od uha do uha.

— Nadajmo se da momak koji u Stuartovu logoru radi za plavce ne zna što smjeramo — reče Fox smrknuta lica. — U protivnom slučaju, možemo odmah pokupiti prnje. Ti ćeš se vratiti k Stuartu.

— A ti, gazda?

— Ostat ću iza fronte — odgovori Fox. — Čekat ću naše i preuzeti vodstvo izviđača.

Hinkle je neko vrijeme šutio. Zatim je rekao:

— Vraška stvar! Siguran sam da nećeš požaliti što si me izabrao.

— Jahat ćemo prijeko prema Courthouseu — reče Fox. — Tamo Jenkiji uređuju veliko pristanište. Odatle bi trebalo da se opskrbljuju jedinice koje opkoljavaju Richmond sa sjevera i sjeverozapada. Tamo zasad nije sve tako dobro organizirano kao u neposrednoj

blizini McClellanove glavne komande.

— Prava prilika za nas! — ushićivao se Hinkle.

— Prava je svaka prilika gdje možemo neprijatelja iznenaditi i gdje se ne moramo dugo muvati. Dobro je što su ceste za Chickahominy loše i plavci neće moći u svim logorima pravodobno dići uzbunu.

Fox je ustao i rekao:

— Ako te tko pita, kaži da smo s plantaaaaaže »LeGrange« i da bismo htjeli prodati konje.

— Ali nemamo ih.

— Skupljamo ponude, Hinkle! — reče Fox i popne se u sedlo.

Hinkle je požurio za njim.

— Ne zaboravi s vremena na vrijeme zaželjeti dug život predsjedniku Lincolnu, budu li u blizini vojnici — reče Fox.

— Ah, pritom mogu misliti na generala Stuarta! — osmjehnulo se Hinkle.

*

Kapetan u plavoj uniformi bio je nizak, plećat i snažan čovjek brižno podrezanih brkova koji su njegovu glatkom mladom licu davali nešto od muškaračke ozbiljnosti.

Uniforma je bila besprije-korna. Čizme su mogle poslužiti kao ogledalo.

Kapetan nikad nije vidio vojnu akademiju iznutra. Čin je zahvaljivao slučaju što je njegov otac bio senator.

Stalna zategnutost trebalo je da prikrije kapetanovu nesigurnost.

— Na mjestu voljno, naredniče — rekao je kapetan, odgurnuvši papire što su ležali pred njima na sklopivu stolu i zagleda se u mršava podoficira koji se ukipio pred njim u šatoru.

— Stvar je hitna — reče narednik.

Usprkos ukočenu držanju, narednik nije osobito respektirao kapetana jer je znao kako je došao do čina, dok je on odrintao u regularnoj vojsci deset godina kao kaplar i potom kao narednik. Ali budući da nije imao utjecajna oca, izbjegavao je neprilike. Zato je pred kapetanom stajao kao pred generalom, da bi poslije zanemarivao njegove zapovijedi kad je god bilo moguće.

— Ako je hitno, naredniče, govorite! — reče kapetan. — O kakvoj se hitnji i o kakvoj tajni radi?

— Kao što znate, gospodine — okolišao je narednik — mi imamo u pobunjeničkom logoru... hm... svoga čovjeka.

— Znam, naredniče. Nema-mo samo jednoga.

Kapetan je nestrpljivo podigao ramena.

— Prošle noći imali smo kontakt — reče narednik. — Jednoj našoj izviđačkoj jedinici predana je poruka.

— Dajte mi je — reče kapetan i ispruži ruku.

Izvana su se čuli bubnjevi i marševski korak. Kroz razgrnuti šatorski ulaz kapetan je vidio da prolazi jedinica pješadije.

— Preživjela su samo dva

izviđača — rekao je narednik.

— Kapetan je mrtav a kod nje-ga je bila obavijest što ju je čovjek donio s druge strane Chickahominya. Kapetana smo u međuvremenu našli. Obavijest nismo.

— O čemu govorite? — Ne razumijem niti polovicu svega što se kazali.

To ti vjerujem, mislio je narednik. Što ti uopće razumiješ?

Glasno je rekao:

— Naš je obavještajac javio da su dva buntovnika prešla preko rijeke u namjeri da nam zađu za leđa. Pokušaj da se ta dvojica uhvate nije završio sretno. Čini se da su ljudi bili spremni i naši su stradali.

— Zašto to odmah niste rekli, naredniče? — obrecnuo se kapetan. — Izražavajte se jasno i precizno! Naučite to! Znači, na našem se području nalaze dva pobunjenika. Njihov je zadatak vjerojatno u tome da ispituju naše položaje. Ima li tragova?

— Tragovi se gube poslije nepune milje. Vjerojatno se radi o dvojici prvorazrednih ljudi. Inače bi se stvari drukčije odvijale. Dvojica protiv petorice i pritom su trojica naših pobijena.

— O čemu se moglo raditi u informaciji što ju je imao kapetan?

— O tome se ne zna ništa pouzdano. Pretpostavlja se da pobunjenici pripremaju neki veći pothvat. U svakom slučaju, uspjeli su nam tutnuti dvije uši u kosu i...

— Molim vas da se drukčije

izražavate, naredniče!

— U redu, gospodine! — reče narednik, misleći nešto sasvim drugo. — Očekujem vaše zapovijedi.

— Zapovijedi? — reče kapetan i počeo čupkati brk. — Što ja imam s tim, ja...

— Major Brady i poručnik Ham pozvani su u glavnu komandu generala McClellana — reče narednik. — Ovoga trenutka vi ste najviši oficir ovdje i...

— To valjda znam, naredniče! — otresao se ponovo kapetan.

Kapetan se nagnuo natrag i počeo je grickati donju usnicu, zaklinjući nebo da mu pomogne i pitajući se, zašto se to moralo dogoditi upravo onda kad je sam u službi.

— E, naredniče, taj slučaj zahtijeva temeljito razmatranje — rekao je. — Pretpostavljam da se nešto slično već dogodilo.

— Nije, gospodine — reče narednik.

Ne znaš što da poduzmeš, naduveni glupane, mislio je stari lisac.

— Nije? — Kapetan je lupkao prstima desne ruke po stolu. — Onda... Što predlažete, naredniče?

— Čekam vaše zapovijedi, gospodine.

— Dovraga, pitao sam vas, što predlažete!

— Potragu — reče narednik i ukoči se. — Početi kod opskrbnih punktova. Nenapadno, ali temeljito.

— I što čekate sada?

— Vašu zapovijed.

— Napolje! — dreknuo je kapetan. — Ne mogu se oteti dojmu da ste neposlušni, naredniče!

— Ispričavam se, gospodine, ali neka mi bude dopušteno reći da sam htio poštovati vaše nadležnosti.

— Očekujem da o'ba špijuna budu uhvaćena — reče kapetan blijed u licu ali pribraniji negoli maloprije. — Dajem vam dvadeset i četiri sata, naredniče. Preuzmite punu odgovornost i komandu.

— Oprostite, gospodine — reče narednik — ali moj je čin za to prenizak. Na položajima o kojima se radi zapovijedaju oficiri. Najmanji je čin poručnički.

— Dat ću vam potrebne ovlasti — reče kapetan. — Ili bi trebalo da sam vodim potragu? Tko bi tada zapovijedao u ovom logoru? Pročešljat ćete sva mjesta koja bi mogla zanimati pobunjeničke špijune i pobrinut ćete se da neprestano budem u toku akcije. Vezu ćete održavati kuririma.

— Upravo sam to htio predložiti — reče narednik.

— Od svojih podoficira očekujem više inicijative — reče kapetan. — Ili želite zauvijek ostati narednik?

— Nisam školovan u vojnoj akademiji — reče narednik. — Moje je školovanje preslabo da bih postao štapski oficir.

— Vidjelo se da su te riječi pogodile cilj.

Kapetan je progutao slinu i rekao:

– U ratu smo, naredniče. U takvim situacijama formalnosti često nisu važne. Dokažete li se, predložit ću vas za unapređenje.

– Zahvaljujem, gospodine. Mogu li sada formirati jedinicu za potragu?

– Što još čekate, naredniče?

– Pismenu zapovijed – reče narednik.

– Možete je uzeti kad jedinica krene.

– Razumijem, gospodine! Hvala!

Narednik skupi pete, salutira, okrene se i izađe iz šatora.

Kapetan je gledao za njim i razmišljao o tome, što je u narednikovu držanju i riječima bilo iskreno i pošteno a što prkosno i uvredljivo. No sve je to nadvladavalo pitanje, što će se dogoditi, ako narednik ne uhvati špijune?

Kapetana je pomalo podilazila panika.

U McClellanovoj Armiji Potomac bio je pola godine. Sve što je u tom vremenu doživio bilo je drukčije negoli u predodžbama stvorenim u Washingtonu. Ovdje se vodio pravi rat. Ovdašnja zbivanja nisu niti najmanje nalikovala na operetnu predstavu, kako se to zamišljalo u salonima glavnoga grada, gdje je bilo dovoljno da plane nekoliko topovskih hitaca i da se razviju zastave pa da svi steknu osjećaj ratnoga pohoda.

Ovdje napolju kapetan je gledao ranjenike i leševe. Tu

se gacalo po blatu. Dnevna služba u vojnom logoru bila je mnogo dosadnija i istodobno zamršenija negoli što je ikada pretpostavljao. Nešto takvo, zapravo, nikad nije smatrao mogućim.

Kapetan posegne za perom da napiše zapovijed za narednika.

Kad je izašao iz šatora, hodao je ukočeno, ponosito, odrešitim korakom. Na sredini kruga bilo je postrojeno dvadeset jahača. Narednik je čekao zapovijed. Kapetan je bio zadovoljan što ostaje u logoru.

*

Naherene daščare iznad Pamunkeya poretkom i izgledom podsjećale su na očerupane kokoši poredane na kokošinjskoj prečki. Između i oko njih bili su porazbacani trupni i oficirski šatori. Na mnogim su mjestima gorjele kuhinjske vatre. Posvuda su vrvjeli vojnici. Puške su bile složene u piramide. Postrance, u oborima od užadi, pasli su konji i mazge.

Pokraj ceste za Hanover Courthouse stajalo je dvadeset haubica. Brončane cijevi ljeskale su se na suncu.

Na rubu obale bili su uređeni privezi. Sve je bilo novo novcato. Još svijetlo drvo mirisalo je na smolu. Dva broda bila su upravo na iskrcaju.

Burad s brašnom, šećerom i kavom vojnici su slagali u gomile. Vozari nisu stizali preuzimati svu robu, iako su bili neprestano u pokretu.

Beryll Fox zavalio se u ple-

ten naslonjač i promatrao je dopadljivu Elizu, koja ga je posluživala rashlađenom limunadom.

Eliza je bila visoka plavuša, vitka kao piniya. Njezin je smijeh podsjećao na proljetni povjetarac. Kad je god prolazila pored njega, Fox ju je gledao ravno u oči. Eliza nije spuštala kapke. Svaki je uzvraćaj kod Foxa izazivao ugodno golicanje, a pogotovu kad bi ga, kao slučajno, dodirnula.

— Kad završavaš posao? — upitao je Fox bez okolišanja.

— Limunada je prava. Hvala!

— Za pola sata — odgovorila je Eliza. I ja sam prava.

Sunce je zalazilo. Povjetarac je raznosio slatkast miris močvare i bio je topao kao da izlazi iz peći. Iznad obalnoga grmlja rojile su se muhe.

Nebo je dobivalo zagasito crvenu boju. Na Elizinoj kosi pojavio se zlatan sjaj.

— Čekat ću te — reče Fox.

— Kod stare skelarnice — reče Eliza.

Fox je bio pomalo zbunjen. Odmjerio je Elizu od pete do glave. Htio je nešto reći, no odustao je. Bio je siguran da ne bi tako brzo prihvatila svaki poziv.

Eliza se osmjehnula i kazala je:

— Nisi vojnik, niti si momčić koji ne razlikuje hlače i gaće.

— A ja sam mislio da oni razlikuju jedino to.

Eliza se smijala. Njezin je smijeh odzvanjao u Foxovim ušima i uzbuđivao ga je. Zato-plilo mu je oko srca.

Brad Hinkle neprestano se smijuljio. Neko je vrijeme dimio poput lokomotive, zatim je rekao:

— Prošvrljat ću malko naokolo, gazda.

— Da se razumijemo — reče Fox — ne činim ovo za osobno zadovoljstvo.

— Znam — reče Hinkle — žrtvuješ se za Konfederaciju.

— Ne bih to nazvao žrtvom — uzvрати Fox — ali rad bi katkad morao pružati malko zadovoljstva.

Hinkle otpuhne oblak dima. Fox podigne čašu s limunadom.

Prolazio je odred sjevernjačke pješadije. Narednik koji ga je vodio vojnički pozdravi Elizu. Eliza mu je odmahнула i nije se više obazirala na njega, iako je stupao poput pauna, zagledan u nju tako da je zamalo naletio na zaustavljena kola. Opazio ih je u posljednjem trenutku i morao je skrenuti tako naglo da su vojnici iza njega nalijetali jedan na drugoga. Nakešenih lica nehajno su poravnavali korak.

— Eliza mora biti tajno oružje Juga — reče Hinkle i protegne noge.

— Uskoro ću provjeriti tu mogućnost — promrmlja Fox.

Hinkle je zamaknuo iza daščara. Otišao je prema šatorima sjevernjačkih jedinica.

Fox je ustao. Sunce se pretvorilo u užaren disk. Pamunkey je bio tamnocrven. Brodovi su se pretvorili u velike sjene. Posvuda su gorjele svjetiljke. Uokrug logora titrale su baklje.

Fox je bez žurbe išao prema skladištima na riječnoj obali. Izmakao je nekolicini vojnika koji su još istovarivali brodove i neopažen je stigao do dogovorenoga mjesta.

Na rijeci je vladao mir. U vojnom logoru još se žagorilo.

*

Eliza je stanovala u trošnoj šupi, no njezin je izgled mogao i mišju rupu pretvoriti u palaču.

Svome posjetiocu natočila je svijetao viski i razrijedila ga vodom.

— Izvorska voda iz Blue Ridgea — rekla je smiješeći se i natačući sebi piće.

Bila je gola. Kretala se prirodnom neusiljenošću žene koja je svjesna svoje ljepote i koja zna kakav dojam ostavlja.

Imala je meko zaobljene bokove, zadivljujuće tanak struk i puna, jedra prsa s izrazito izbočenim tamnocrvenim bradavicama.

Usku glavu uokvirivala je plava kosa poput lavlje grive. Tek sada, pri svjetlu prigušene petrolejke opazio je Fox da Eliza ima tamne, duboke oči.

Eliza mu doda čašu i sjedne na rub kreveta. Fox je gutnuo. Viski je bio malčice oštar ali dobar.

Alkohol je Foxa brzo ugrijavao. Dok je ležao gol na bijeloj plahti u Elizininim je očima izgledao kao drijemežan, opušten tigar: visok, snažan muškarac uskoga struka i širokih ramena, mišićavih ruku. Uživala je kad ju je privlačio k sebi.

— Kako čovjek iz Engleske

postaje upravitelj plantaže u Virginiji? — pitala je Eliza.

Pritom je prstima lijeve ruke pročešljavala rutava Foxova prsa. On je od zadovoljstva preo kao mačak. Zatim je pomilovao Elizinu dojku.

— Znaš kako? — rekao je. — Saznao sam da u Virginiji postoji takva djevojka kao što si ti. Engleska može postati vraški tijesnom. Ovdje mi se sviđa. Bio sam već u Meksiku. Možda ću za pet godina živjeti u Australiji, ili ću otići u Južnu Ameriku.

Elizine su oči blistale.

— Sigurno je lijepo biti tako nezavisan — rekla je. — Tako slobodan.

— Ti nisi slobodna?

— Žena ne može tako lako pokupiti stvari i lutati svijetom — reče Eliza. — Rođena sam u Bowlinggreenu. Da nije izbio rat, još bih čučala tamo. Krpa bih košulje i hlače. Da nisam pošla s vojskom, možda nikad ništa drugo ne bih vidjela nego Bowlinggreen.

— A poslije rata?

— Tko zna kad će rat završiti i što će onda biti — reče Eliza i trgne ramenima. — Znamo samo to da se neću vraćati u Bowlinggreen. Možda odem u Richmond. Zapad me također privlači. Razgovarala sam s vojnicima koji su bili farmeri. Kažu da je budućnost na Zapadu. Oni će poslije rata otići tamo.

— Da ti radiš ovdje kod sjevernjačke vojske...

Eliza pogleda Foxa u oči i reče:

– Da upravitelj plantaže iz Virginie Jenkijima nudi konje...

– Ja nisam iz Virginie – reče Fox, ispije viski, odloži čašu pored kreveta i zagrli Elizu obadvjema rukama.

Čvrste dojke pritiskale su Foxa u prsa. Osjećao je djevojčin topao dah. Kad ju je okrenuo pobočke, osjetio je kako se meka noga podvlači pod njega. Sljedećega trenutka potonuo je u opojnom valu. Osjetio je Elizine nokte na leđima. Neko je vrijeme čuo njezino divlje stenjanje, zatim je izgubio sluh. Tijela su se stopila i gorjela su zajedno do iscrpljenosti koja je donijela gorkoslatko drhtanje.

Kad se vratila smirenost, Fox upita:

– Hoćeš li još dugo ostati ovdje?

Petrolejka je dogarala. Ležali su jedno pored drugoga na izgužvanoj plahti. Spolja je još dopirao topot kopita, škripanje kotača izveket orme. Čule su se također različite zapovijedi.

– Ne znam – odgovorila je Eliza. – Možda će se logor uskoro seliti. Govori se o smanjivanju broja malih stovarišta. Ali u sljedeća četiri tjedna trebalo bi da se ovdje pretovari još mnogo materijala. Što će biti poslije, to zna samo McClellan.

– A ne ovdašnji komandant?

– Major Herrow? On nema pojma ni o čemu. On samo izvršava zapovijedi. Armija je preglomazna. Nitko ne zna što susjed radi. Mnogi oficiri pot-

jeću iz drugih krajeva negoli vojnici. Svoje ljude nikad prije nisu vidjeli, niti se zanimaju za to, što su prije radili i kakvoga su raspoloženja. Ti zeleni mlađići sjede katkad u našem salunu i kukaju. Takva vojska malo vrijedi.

– Misliš li da je na Jugu bolje? – upita oprezno Fox.

– Vjerujem da jest – odgovorila je Eliza. – Zato je McClellan i dobio po nosu kod Fair Oaksa.

– Ali ne može se reći da vojnici nisu dobro opskrbljeni – reče Fox.

– To je točno. Sljedećega tjedna očekuje se na Pamunkeyu ponovo velik transport. Bit ćemo zatrpani živežnim namirnicama. Ali nije sve u tome da trbusi budu puni. Osim toga, neki isporučioći podvaljuju pravo smeće.

Eliza se priljubi uz Foxa i nastavi:

– Vjerojatno će uskoro biti borbi. Jedan poručnik pričao je da se očekuje tovar municije. Ako pogledaš naokolo, vidjet ćeš da su vojnici natovareni municijom kao mazge. Čemu nov tovar? Valjda zato što bi McClellan svakako htio krenuti na Richmond, i to prije negoli se Stonewall Jackson sa svojim trupama vrati iz Shenandoaha i Lee dobije pojačanje. Jacksona se svi boje. Govori se da mu je za leđima general Frémont, ali nitko ne vjeruje da će ga stići i onemogućiti. Velike se nade polažu u te njemačke generale. Sigel i

Blenker također idu na Jacksona. Oni bi mu htjeli presjeći put prema Leeu.

— Svašta ti čuješ — reče Fox.

— Kad vojnici piju, pričaju. Mnogi od tih momaka radije bi bili pod komandom Leea ili Jacksona negoli pod McClellanom. Obljubljen je također general Hooker, zato što ne petlja dugo nego udara gdje se god pruži prilika. Većini se ne leži tjednima u močvari. Dosađuju se. Ne da im se kopati robove i podizati utvrde koje poslije nikome nisu potrebne. McClellan bi vjerojatno htio krenuti prema Richmondu još u lipnju. Mnogo materijala što dovoze brodovi prebacuje se na područje Mechanicsvillea. Mechanicsville je dobra odskočna točka... Hej, ako si ti špijun, ha?

Djevojka pogleda Foxa sa smiješkom ali sumnjičavo.

— Baš mi je svejedno — rekla je meškoljeći se.

— Dok na našoj plantaži vlada mir — reče Fox — ne zanima me osobito što radi vojska.

Dok je ljubio Elizu, trudio se da ne zaboravi ništa od onoga što mu je ispričala. Uz njezino toplo, podatljivo tijelo to nije bilo lako.

— Mislim da će ovaj put trajati još dugo — mrmljala je Eliza. — Uskoro neće nitko moći reći da ga ne zanima što rade armije jer će vojska biti posvuda. Nitko neće biti pošteđen.

— Loše slutnje valja odgoniti.

od sebe — reče Fox.

— Pred stvarnošću se ne mogu zatvarati oči — mislila je Eliza.

Fox se podupre na lakat i pogleda je.

— Prepametna si za ženu koja služi u vojničkom logoru na fronti. Previše slušaš, previše vidiš i previše razmišljaš. Ako se ne navikneš na šutnju, zapast ćeš u neprilike.

— Ne razgovaram sa svakim kao s tobom.

— Poznaješ me od kasnoga popodneva!

— Katkad se čovjeku čini da nekoga zna oduvijek. Nije li tako?

— Pa, jest — reče Fox i zagrnjuri lice u Elizinu meku kosu.

— Samo razgovaraj! Reci, zar nemaju brodovi jaku pratnju?

— Samo male jedinice — odgovori Eliza. — Između nas i južnjačkih linija nalazi se gotovo čitava Armija Potomac. Ovdje se živi mirnodopski. Katkad čujemo kako pred Richmondom tutnje topovi, ali i to dopire ovamo samo s vjetrom. Ljudi su opušteni. Vojnici desertiraju svakodnevno, ali to ne zabrinjuje nikoga. — Eliza popravi kosu i nastavi: — Možda će s opskrbnim brodovima doći također nove trupe. Nekoliko ovdašnjih jedinica u pozadini. Inače se ne događa baš ništa.

Eliza odjednom zagrlj Foxa.

— Ne ostavljaj me sada! Znaš li kako osamljen može biti čovjek među stotinama ljudi? Katkad me muči strah. Prokleti rat! Nitko ne zna, što

će se iz njega izleći. Što ću poslije raditi?

— Najvažnije je preživjeti — reče Fox i pomiluje je, i ponovo uroni glavu među njene bujne grudi...

III

— Najbolji virđinijski duhan! — rekao je kaplar, debeo kao bure, s licem koje kao da je bilo namazano slaninom.

Kaplarov nos neodoljivo je podsjećao na surlu.

— Natrpaj džepove i napuni lulu, klempavko — govorio je dobričina. — Smrad koji mi duvaš pod nos ne mogu više podnijeti. Zaboga, gdje si nabavio to smeće koje pušiš? Kakva je to mješavina? Stuckane kosti neprijatelja, stari potplati, indijanske travurine, ha?

Kaplar se smijao pridržavajući trbuh obadvjema rukama. Oko logorske vatre zavladao je hihot.

Bradu Hinkleu činilo se da se neki smiju samo zato što se plaše kaplara. On bi mu bio rado rekao da ima praseće lice, ali zatomio je u sebi svaku riječ i zario je nos u divovsku duhankesu što mu ju je dodao kaplar.

Miris duhana Hinklea je omamio. Zamalo mu se otelo pitanje, kako je moguće da kod Jankija običan kaplar puši takav duhan, dok ga na Jugu nitko nije mjesecima niti ošmrcnuo.

Nije to bilo prvi put da se Hinkle morao dobro pribrati da se ne oda.

Čim je napunio lulu, pripa-

lio ju je i zatvorio oči. Užitak bijaše potpun.

— Kako bi bilo — počeo je kaplar — da obučeš lijepu plavu uniformu? Izgledaš doduše kao stari krumpir, ali čini se da imaš zdrave kosti.

Hinkle počeo kašljati. Kašljao je tako da su mu prosuzile oči.

— Hej, hej! — reče kaplar. — Vidi se da si tako naučen na svoj mišomor da ne podnosiš dobar duhan.

Pritom je kaplar udario Hinklea po leđima tako da je malo nedostajalo da ga prevrne u vatru.

Hinkle je ustao i kroz kašalj promrsio:

— Ah, ljudi, kod kuće imam staru, bolesnu mater i siroticu kćer. Mati joj je umrla prije šest godina.

— Hej — javio se jedan vojnik — a rekao si da je malo pet godiona?!

— Šest godina bez majke, gadno — krkljao je Hinkle. — Ako i ja odem, što će jadno dijete?

Vojnik ga pogleda zapanjeno i počeo računati.

— Čuj — rekao je — kako se dijete moglo roditi godinu dana poslije majčine smrti?

Hinkle osjeti ledene trnce na leđima. Potegnuo je dim i rekao:

— Imao sam i drugu ženu. Umrla je odmah poslije poroda.

— Kod tebe žene umiru brzo kao vojnici na fronti — reče kaplar.

— Porodična nevolja — objašnjavao je Hinkle.

Vojnici su se ponovo nasmi-
jali.

– Pazi da se to ne desi i te-
bi – reče kaplar.

– Pazim – uzvratila Hinkle.

S ruba logora dopro je topot
kopita. Stažar je viknuo lozin-
ku. Hinkle se zagledao u izmo-
rene, prašnjave jahače i opazio
je da su uzbuđeni.

U takvim slučajevima kod
Hinklea se javljalo šesto čulo.
S patrolom se nije htio susre-
sti. Čim je napunio džepove
duhanom, otpirio je od vatre.
Pažnju ostalih privukla je pri-
došla jedinica, što je očito do-
nijelo dobrodošlu promjenu u
njihovu logorsku svakodnevicu.

Hinkle je hitao pored gusto
postavljenih šatora pješadina-
ca, zadovoljan što su baklje bi-
le rijetke.

Iz nekih je šatora dopiralo
hrkanje vojnika koji su već bili
legli na počinak. Za Hinkleove
uši bila je to umirujuća glazba.

Držeći se sjena, Hinkle je
išao prema topovskim lafeta-
ma koje su se prijeteci ocrta-
vale na mjesecini. Tada je za-
čuo iza sebe glasove. Skutrio
se iza jedne haubice i okrenuo
se. Kod vatre koju je maločas
napustio vidio je nekolicinu
vojnika u razgovoru s debelim
kaplarom.

Odjednom je nastala gužva.
Vojnici su trčali na sve strane.
Vikali su i lamatali rukama.
Nije bilo teško zaključiti da
traže njega.

Hinkle pogleda prema rijeci.
Put bijaše predugačak. Previše
je bilo stražara i baklji. Bolje

je bilo krenuti prema koliba-
ma, prema mračnijem dijelu
logora. Osim toga, morao je
Foxa upozoriti na opasnost.

Gotovo čitav logor bio je na
nogama. Po četiri ili pet ljudi
u skupini pretraživalo je sve
moguće zaklone i zakutke.
Progonitelji su upadali u šato-
re i budili pospance. Pretresa-
lo se čitavo stovarište, zaviri-
valo se u kola i pod kola.

Netko je opazio Hinklea ka-
ko trči i viknuo je:

– Evo ga, tamo je!

Hinkle je trčao kao nikad u
životu, proklinjući sudbinu ko-
ja mu je dala tako kratke no-
ge. Ta davna nepravda postala
je životno opasna.

U jednom trenutku Hinkle
se okrenuo. Izvukao je ispod
prsluka kratkocijevni revolver
i počeo gađati topovske lafete.
Pucnjevi su zaustavili najbliže
progonitelje. Neki su se bacili
u jarak pored puta.

Prva dva metka udarila su u
drvo lafete, treći je pogodio to-
povsku cijev i odjaukao u noć.

Četvrtim metkom pogodio je
Hinkle jedan od barila s baru-
tom.

Vatrena lopta rasvijetlila je
na trenutak dio logora. Prasak
je bio jak kao da se nebo ruši.

Lafeta se raspala. Teška ha-
ubica odbačena je na put. Je-
dan je vojnik završio pod
njom. Komadi drveta i metala
pokosili su nekoliko drugih.
Začuli su se jauči ranjenika.

U zraku se osjećao smrad
baruta.

Jedan je kotač u ludoj vrtnji

jurio ravno prema Hinkleu. Spasio se skokom u stranu.

Planuo je jedan od šatora. Vojnici su vikali i tražili vodu.

Hinkle je ponovo potrčao prema daščarama na obali Pamunkeya.

Kod prve je zastao. Prislonio se uz nju, hvatao dah i osvrnuo se prema logoru. Sada je gorjelo nekoliko šatora. Potjera je bila obustavljena. Sve što je imalo noge bilo je u lancu kojim se iz rijeke donosila voda. Čabrovi su naprosto letjeli od ruke do ruke, da bi bili izliveni u vatru. Vjetar je raznosio dim koji je nadraživao nozdre.

Iza nekih prozora pojavilo se svjetlo.

Hinkle se šuljao dalje. Čim bi se negdje otvorila vrata, čučnuo je. Tako se privukao kolibi u kojoj je stanovala Eliza.

Pokucao je.

Vrata su se naglo otvorila. Čvrsta ruka uhvatila je Hinklea za okovratnik i povukla ga preko praga prije negoli je išta uspio poduzeti. Sljedećega trenutka osjetio je revolversku cijev na trbuhu.

Hinkle se zgrčio i zažmirio je. Kad je osjetio svjetlo, podigao je glavu.

Ugledao je polugologa Foxa.

Fox ga je podigao kao da je lutak.

— Prokleta si neoprezan — reče Fox.

Na rubu kreveta sjedila je Eliza, zaogrnutu pokrivačem.

— Što se događa napolju? — pitao je Fox.

— Mali vatromet — reče

Hinkle i nesigurno slegne ramenima. — Obaviješten sam da od trgovine s konjima neće biti ništa i... Moramo se vratiti na plantažu. I...

— I komandant je eksplodirao od bijesa — reče Eliza. — To je ta eksplozija. Budite bez brige, odmah sam znala da je priča s konjima lažna.

Fox dohvati košulju, obuče se i reče:

— Onda pozovi Jankije!

— Misliš da sam takva? — reče Eliza i ustade tako brzo da joj je pokrivač spuznuo s ramena.

Hinkle okrene glavu. Eliza ovije ruke oko Foxova vrata i zagleda se u njega takvim pogledom da je na trenutak zaboravio kako su i on i Hinkle u smrtnoj opasnosti.

— Svejedno mi je tko si i što si — reče Eliza. — Bio si sa mnom i bilo mi je divno.

— Zaboravi odmah da si me vidjela — reče Fox. — Možeš zapasti u nevolje.

— Šutjet ću — uzvratila Eliza.

— Ali neću zaboraviti.

— Gazda! — zvao ga je Hinkle s vrata.

Fox se odvoji od Elize.

— Previše razmišljaš — rekao je. — Razmišljanje nije uvijek zdravo.

— Čemu uopće ovaj rat? — upita Eliza.

— Uskoro na to pitanje nitko neće moći odgovoriti — reče Fox i pođe prema vratima.

Hinkle je već bio napolju. Fox zatvori vrata za sobom, ne pogledavši više Elizu. Srce mu je divlje kuvalo.

– Nadam se da lady neće za nama poslati pola armije – reče Hinkle.

– Malo kome vjerujem – uzvraća Fox. – To načelo produžuje život. Ali mislim da je Eliza govorila istinu.

– Je li se isplatilo, gazda?

– Mnogo što sam saznao – odgovori Fox i pogleda prema logoru.

Požari su bili stišani. Na kolnom putu posvuda su bili vojnici.

– Dlaka je nedostajala da me uhvate – reče Hinkle. – Tragaju za nama. Naš nepoznati prijatelj iz Stuartova logora ipak je uspio prenijeti obavijesti.

– Dok znaju samo to da se iza njihovih redova vucaraju dva radoznalca, opasnost nije prevelika.

Dok su jedan pored drugoga išli prema rijeci, Fox je upitao Hinklea:

– Je li kod tebe bilo fajde?

– Džepovi su mi puni najboljega duhana – reče Hinkle.

– Možeš li mi objasniti, kako Jankiji dolaze do te robe?

– Reći ću ti poslije rata – odgovori Fox.

Tada je netko oštro viknuo:

– Eno ih!

Skoro istoga trenutka oglasilo se nekoliko pušaka. Olovna kiša zapraštala je po drveću pokraj rijeke. Fox se okrenuo. Kleknuo je, izvukao svoj pištolj i počeo je pucati.

Tri vojnika skrenula su s puta prema obali. Foxov prvi metak pogodio je čovjeka u sredi-

ni. Momak se okrenuo oko sebe i onda je pao. Drugi je metak ranio u nožni list zadnjega u redu koji se upravo nadao u bijeg. Vojnik je pao i počeo se četvoronoške verati uz nasip.

Pojavili su se drugi progonitelji. Fox se sjurio u grmlje. Hinkle i on tu su bili ostavili konje. Kad je Fox stigao, Hinkle je već zategnuo sedleno remenje i vinuo se u sedlo.

Fox je uzjahao ridana i darnuo ga petama u slabine. Konj je krenuo kao odapet s luka, ne obazirući se na šibljice i sitno raslinje.

Ispred daščara vrvjelo je vojnicima. Neki su bili na konjima i pokušavali su bjeguncima presjeći put.

Fox i Hinkle jahali su u punom galopu ravno prema tucetu pješadinaca. Ljudi su se raspršili na sve strane. Jahači su nastavljali potjeru. Jedan je od njih divlje mahao sabljom. Metal se ljeskao na mjesečini. Fox ga uze na nišan i ispali sačmu.

Vojnik se podigao u sedlu. Sablja je pala na lijevu a on na desnu stranu dok je konj nastavio trk.

Dotle su Fox i Hinkle projurili pored dvojice jahača a da nijedan nije niti pokušao da ih zadrži. Izbili su na širok kolski put koji je pratio riječnu obalu i brzo su odmicali.

Iza leđa čuli su topot. Progonitelji su dobili pojačanje. Po topotu sudeći, moralo ih je biti najmanje šest. Međutim, Fox i

Hinkle održavali su stečenu prednost.

Kad je počela pucnjava, Fox je viknuo:

– Dolje glavu!

I on i Hinkle polegli su po konjskim vratovima.

Fox je trzajem skrenuo rida-
na prema istoku. Hinkle se
morao dobrano potruditi da
ga prati.

– Ovih ćemo se teško riješi-
ti – vikao je.

– Mislio sam da voliš dru-
štvo – dobaci Fox

Stigli su tako do udoline s
gustim drvećem. Tu su priteg-
nuli uzde i jahali su polaganije.

– Sad ćemo prema zapadu
– reče Fox. – Hanover Co-
urthouse, Taylorsville. Pravac
ćemo promijeniti kad izađemo
iz šume. Kad Jenkiji opaze da
nismo pred njima, bit ćemo
već daleko.

– Vraški daleko od Stuarto-
va logora – reče Hinkle.

– Tko dugo jaši, dugo živi
– reče Fox.

Mislio je na Elizu i pitao se,
ne snose li pravi teret rata
upravo oni ljudi koji ne nose
uniforme i ne bore se s oru-
žjem u ruci, nije li njihova ne-
sigurnost neprestana i veća
negoli kod vojnika?

Jahali su kroz prilično zara-
slu šikaru.

Progonitelji se nisu čuli.

IV

Brigadni štab okupio se ka-
sno navečer. Nitko od oficira
nije znao, o čemu se radi. Stu-
art ih je sazvaio ne spominjući
razloge.

U tijesnom oficirskom šato-
ru vladala je napeta tišina.
Čuo se konjski topot, zatim se
začuo odlučan glas Jeba Stu-
arta. Trenutak kasnije general
je ušao.

Kao i uvijek, bio je u jedno-
stavnoj sivoj uniformi s gene-
ralskim naramenicama.

– Dobra večer, gospodo! –
rekao je, skinuo širok šešir i
bacio ga na poljski krevet.

Prišavši k stolu na sredini
šatora, Stuart reče.

– Vjerojatno ste se začudili
što vas sazivam u ovo vrijeme.
Kao što vidite, nema nijednoga
pisara. Sve što budete čuli, sa-
čuvat ćete u glavama. Kao ni-
kad u ovom ratu, moram se
pouzdavati u svakoga od vas.
Prema tome, očekujem da ćete
šutjeti kao zaliveni, čak i pred
adutantima i trupnim oficiri-
ma. Dospije li jedna jedina ri-
ječ do krivih ušiju, konjička
brigada Sjeverne Virginie
uskoro neće postojati.

Stuart je pošutio da bi riječi
jače djelovale i pogledao je
svakoga ponaosob. Zatim je
nastavio:

– Molim vas da svi brigad-
ni dijelovi, uključujući artiljeri-
ju, budu spremni za pokret.

Oficiri su šutke promatrali
generala. Kad je Stuart osjetio
da je među ljudima zavladao
nemir, osmjehnuo se, no zbog
jakih brkova i brade osmijeh
se jedva mogao vidjeti. Jasno
se vidjelo samo svjetlucanje
očiju.

– Opskrba se daje najviše
za tri dana. Najvažnija je mu-

nicija. Pregledajte sve konje. Marš će biti težak a ne smije biti ispadanja iz stroja. Ranjeni i bolesni ostaju, čak ako se radi o lakim slučajevima.

— Kada mora biti sve spremno? — pitao je pukovnik Fitz Lee.

— Sutra navečer — reče Stuart.

— Znači da sutra navečer krećemo u akciju?

— To nisam rekao — uzvрати Stuart i nasloni se na stol. — Rekao sam samo da brigada sutra navečer mora biti spremna za pokret koji će trajati tri, možda četiri dana i da će biti oštar.

— Znači li to da moramo jedinice danima držati u borbenoj spremnosti, ne znajući kad će biti upotrijebljene? — pitao je pukovnik W. H. F. Lee.

— Točno — reče Stuart i pogleda obojicu Leea. — Od ovoga trenutka nema dopusta. Niti izvanrednih. Nema odlaska u Richmond. Nijedan vojnik neće napustiti logor. Strancima se zabranjuje ulazak. Dakako, molim vas da sve bude izvedeno nenapadno.

— Možete li makar natuknuti o čemu se radi? — pitao je pukovnik Martin.

— Mogu: o tome da ćemo se kretati iza sjevernjačkih linija.

Oficire kao da je pogodio grom.

Poslije nekoliko trenutaka javio se kapetan Mosby, mršav momak upalih obraza:

— Kakva je svrha pothvata, generale?

— Pokazat ćemo Jankijima da sjede na buretu baruta, da moraju danju i noću računati s eksplozijom. Ciljevi će biti opskrbrna skladišta što ih je McClellan postavio da bi ukliještio i zatim odrezao Richmond. Međutim, akcija je u prvom redu sračunata da nagriže moral sjevernjačke armije. — Stuart se ponovo ukrutio. — Sada je potpuno jasno, zašto se mora šutjeti. Ako neprijatelj sazna i najmanju informaciju, moramo računati s tim da se nećemo moći vratiti. Ući ćemo duboko u neprijateljsko područje. Kako ćemo tada biti osjetljivi, to ne moram objašnjavati. Disciplina mora biti željezna. Slabih mjesta ne smije biti. Pothvat se mora izvesti brzo, bez zastajanja. Od svih ljudi brigade očekujem potpunu spremnost. Takvoga pothvata nikad nije bilo. Naš će biti prvi. Ako zakažemo, bit će ujedno posljednji te vrste i naša posljednja akcija u ovom ratu.

— Možete se osloniti na nas, generale! — reče Fitz Lee zažarena lica.

Na drugim oficirima također se opažalo uzbuđenje.

— Pojedinosti sada neću i ne mogu odavati — reče Stuart.

— Pravci kretanja i ostalo znat će se neposredno prije pokreta.

— Kada se kreće? — pitao je Heros von Borcke.

— Moj dragi Von — reče Stuart — to ovoga trenutka ne znam.

Stuart se opustio. Dohvatio je šešir i rekao:

– To je za danas sve, gospodo. Još jednom molim da poduzmete sve što je potrebno. Ne odgovarajte ni na kakva pitanja podoficira ili vojnika. Ako se u logoru kojim slučajem pojave novinari, nastojte da budu ljubazno ali brzo odstranjeni. Očekujem perfekciju: ne samo ljudi, nego i materijal, sve mora biti u prvorazrednom stanju.

Stuart je krenuo prema izlazu.

– Hoćete li me ispratiti, dragi Von? – rekao je i izašao.

Heros von Borcke pođe za njim. Snažan Prus bio je tek kratko vrijeme u Stuartovu štabu. Na Jugu je stekao glas čovjeka koji razbija blokade.

– Idemo u malu inspekciju – reče Stuart i pođe prema konju kojega je ordonans držao za uzde.

– Počašćen sam – reče Borcke s jakim akcentom.

– Htio bih čuti nešto o konjici u staroj Evropi – rekao je Stuart. Pričekao je da Borcke dovede svoga konja. Tada je dodao: – Tamo vjerojatno misle da smo drumski razbojnici koji su obukli uniforme.

– Tu i tamo može se naići i na takvo mišljenje – reče Borcke. – Ali uskoro će Evropa misliti drukčije.

– Tako cijenite naše momke?

– Da – reče Borcke i poravnala konja.

U pratnji nekolicine oficira izjahali su u noć.

– Pamтите dobro sve što budete vidjeli – reče Stuart. – Povjerio bih vam kurirsku službu. Morate upoznati kraj. Nemojte misliti da je izjahivanje sa mnom užitak. Jankiji znaju da sam nadgledavam predstraže i upozorili su na to najbolje strijelce, a ti momci nisu čoravi.

Stuart se smijao upravo mladenački.

– Dosad nije bilo pogotka – rekao je. – Ali pazite, dragi Von, vi ste za glavu viši. Ljudskare kao što ste vi uvijek upadaju u oči. Uskoro ćete u našoj vojsci biti glasovit čovjek.

– Veliko povjerenje prema strancu, generale – reče Borcke.

– Više je razloga da budem nepovjerljiv prema onima koji su rođeni ovdje – reče Stuart. – Zemlja je pocijepana. Pročjep je razdijelio čak i porodice, obitelji. Moj je tast general u sjevernjačkoj armiji. Domovina mu je Virginia. Vjerujem da uvidate kako čovjek ne može biti siguran na kojoj je strani susjed, ili čak rođeni brat.

– To je strašno, generale.

Stuart je šutio. Lice mu se smračilo.

Iz daljine je dopirala tutnjava sjevernjačkih topova, koji nisu mirovali niti danju niti noću.

*

Čovjek u čamcu uvukao se u kapuljaču tako da mu se pri mjesecini nije moglo vidjeti lice. Stas se također nije mogao odrediti.

Zakukuljeni i zakrabuljeni veslač neko je vrijeme čučao u čamcu i osluškivao. Pogledom je pažljivo pretraživao okoliš, no grmlje je bilo pregusto da bi on otkrio stražare ili oni njega. Oprezan pojedinac mogao je iskoristiti zaštitu noći i izbjeci pažnji.

Kad je čovjek bio siguran da ga nitko nije opazio, odgurnuo je čamac i počeo je oprezno veslati vodom iz koje je izbijao smrad truleži. Tihim zaveslajima približavao se matici rijeke, u kojoj se bolje disalo.

Čamac je klizio kao sjena. Poslije nepunih deset minuta stigao je do sjeverne obale.

I tu je veslač najprije nepomično mirovao i napeto osluškivao.

Vjetar je donosio dim logorske vatre.

Poslije izvjesnog vremena čovjek se uspravio i zakoračio je na tlo. Iz grmlja je izišla pred njega sjena.

— Lincoln — rekao je nepoznati.

— Jeff Davis — glasio je odgovor.

Čovjek u grmlju bio je u uniformi. Nagnuvši se naprijed, pokušavao je razaznati došljakovo lice, no nije vidio mnogo više od očiju u kojima se odražavala mjesečina.

— Nemam mnogo vremena — rekao je zakrabuljeni. — Slušajte pažljivo. Stuart planira veliki pothvat. Večeras je sazvaio sve štapske oficire. Zadržao se s njima samo četvrt sata. Poslije toga jedinicama je izdana zapovijed da se sprem

za pokret. Nitko ne zna, što se sprema. Trupni oficiri nisu ni o čemu obaviješteni. Ukinuti su svi dopusti.

— O čemu se radi? — pitao je oficir iz grmlja.

— Ne znam. Nije se moglo saznati. Svi šute. Svako bi pitanje izazvalo sumnju.

— Je li što zabilježeno?

— Ni slovo — reče zakrabuljeni. — Međutim, akcija mora biti u nekoj vezi s dvojicom izviđača što ih je Stuart poslao na Sjever. Čuo sam da računa s njihovim skorim povratkom ili barem s obaviješću.

— Tu dvojicu nismo uspjeli uhvatiti — reče oficir. — Otkriveni su na Pamunkeyu. Bilo je mrtvih i ranjenih. Potjera je još u punom jeku, ali ne znamo s kim su bili u kontaktu i što su tražili.

— Moguće je da konjički logor sljedećih dana bude premješten — reče zakrabuljeni.

— Ne znam, hoću li tada moći prelaziti rijeku.

— Na Chickahominyu ima mnogo naših stražarskih gnijezda — reče sjevernjački oficir.

— Koristite bilo koju priliku. Moramo saznati, što su ta dvojica kod nas tražila, kao što moramo saznati za Stuartove planove.

— Mnogo se govorilo o napadu na Mechanicsville. Ali ne vjerujem da bi to izvodila sama konjica. Zasad nema znakova da se drugi dijelovi brigade spremaju za pokret.

Začulo se ravnomjerno veslanje.

— U svakom slučaju — re-

kao je oficir — javite se opet.

Čovjek u čamcu spretno je uhvatio dobačenu kožnatu kesicu s kovanim novcem. Dok ju je spremao u džep, oficir je nestao u obalnom grmlju. Zakrabuljeni je ušao u čamac ali se nije otiskivao. Na sredini rijeke bio je drugi čamac, veći od njegova. U njemu je bilo najmanje pet ljudi. Veslala su dvojica.

Zakrabuljeni je pritajio dah. Bio je siguran da je dobro zaklonjen iza granja, no pojavila se mjesečina i razlila se dijelom matice. Voda se ljeskala kao srebro.

Zakrabuljeni je čekao dok čamac prođe. Zatim je tiho spustio veslo i otisnuo se prema južnoj obali.

Kad je stigao na suho, odahnuo je. Čamac je povukao za sobom da se nasuče i brzim je koracima pošao prema logoru. Baklje su pokazivale gdje su stražari.

Prije negoli se sasvim približio prvim šatorima, skinuo je šal s lica i smeđi ogrtač. Kad je u sivoj uniformi prolazio pored jednoga stražara, momak je nehajno podigao ruku na pozdrav.

V

— Još su nam za petama — reče Hinkle puzući kroz gusto grmlje, nakon što je u zelenoj dolini ugledao patrolu u plavim uniformama.

— Uporni su — reče Fox. — Ubili smo nekoliko njihovih ljudi. Da sam na njihovu mje-

stu, također ne nih odustajao.

Fox napuni revolver i reče:

— Sad ćemo se razdvojiti, Hinkle. Ti ćeš krenuti najkraćim putem u Richmond.

— A ti, gazda?

— Ja ću se postarati da Jankiji budu u pokretu i da te ne ometaju.

— Kad se ti vraćaš?

— Kad Jankiji ne budu više znali, koga zapravo gone, kad zaborave gdje smo sve bili i kad isplaze jezike do koljena. Pazi, Hinkle, jahat ćeš do Waddle 's Housea. Znaš li, gdje je to?

— Naravno, znam, pet kilometara iza Richmonda.

— Tamo ćeš naći generala Stuarta — reče Fox. — Rapor-tirat ćeš kako je dogovoreno. Obavijestit ćeš ga o snazi i spremi jedinica na Pamunkeyu, kod Taylorsvillea, kod Hanover Courthousea i kod stovarišta na rijeci. Spomenut ćeš opskrbne transporte i isporuke municije što se očekuju ovih dana. Reci mu da ga čekam kod irskoga farmera. On zna, gdje je to.

— Ne sviđa mi se da te ostavljam samoga, gazda — reče Hinkle.

— Vidjet ćemo se uskoro — reče Fox. — Ne žalosti se, Hinkle. Ako mi već netko mora prosvirati trbušinu, htio bih da nad mojim grobom zaplače makar jedan čovjek. Vidiš, nisam tako zahtjevan kao ti. Ne tražim počasnu paljbu.

— Jahati s tobom vraško je zadovoljstvo — reče Hinkle i nevoljko pruži desnicu.

Fox je stisne i reče:

— Kreni konačno! Ako dobro ne pripaziš, Hinkle, ti ćeš u ovom ratu postati general.

Hinkle se okrene, posegne za uzdama i ode. Fox je gledao za njim. Čekao je da umukne topot, zatim je uzeo karabin i otpuzao do mjesta, odakle je mogao promatrati okoliš.

Patrolu koja je pratila njegov i Hinkleov trag otkrio je odmah. No bio je siguran da to nije jedina potjera.

Fox je čekao da se jahači približe njegovu zaklonu na dvjesto metara. Tada je naslonio kundak na rame i pažljivo je nišanio.

S pogotkom nije računao. Važno mu je bilo da skrene pažnju na sebe i svoj trag, tako da Hinkle ima slobodna leđa. Njegove obavijesti bile su generalu Stuartu potrebne da donese konačnu odluku o opasnom pothvatu.

Fox pritisne obarač. Kundak je udario u rame. Jahači su odmah zaustavili konje i zagledali se prema obrasloj uzvišici, gdje je ležao Fox. Fox stavi u cijev novu papirnatu čahuru i ponovo podigne pušku. Patrola je malko promijenila pravac i penjala se prema njemu. Fox ju je pustio na ciglih pedesetak metara i tada je pucao.

Jedan je konj zarzao, propeo se i pao. Nekoliko trzaja kopitima i bilo je gotovo. Životinja je poklopila jahača.

Trojica jahača poskakala su na tlo i pokušala osloboditi

druga. Ostali su pogledima pretraživali mjesto odakle su napadnuti.

Fox nije čekao. Brzo se povukao do konja, uzjahao i pojurio je prema istoku. Postigao je što je htio. Kad se poslije prijeđenih tristo metara okrenuo, vidio je kako se iza pošumljene uzvišice podiže oblak prašine. Potjera je krenula za njim. Ridan je morao ubrzati trk.

Fox je izbio na kolni put i pratio ga je do staroga mlina. Prije pothvata upoznao je okolicu i znao je da se radi o Tali-ferrovu mlinu.

Mlinar je stajao na pragu. Iza njega pojavili su se ljudi u plavim uniformama. Fox je tek tada iza kuće ugledao konje sa sedlima McClellanove armije.

S tim nije računao. Morao je trgnuti konja i pojurio je prema sjeverozapadu.

Od mlina su dopirali povici. Fox se nije morao okretati da bi znao kako vojnici uzjahuju i kreću u potjeru.

Trenutak kasnije već se čuo jaki konjski topot iz neugodne blizine. Fox je jahao prema šumi. Stuštio se u dolinu, koju je presijecao potok. Mosta nije bilo. Preostala je nada da dno nije odviše muljavo. Ne smanjujući brzinu, Fox je nagnao ridana u potočno korito.

Voda je prskala na sve strane. Foxovo lice začas je bilo preliveno muljem. Ridan je gazio gotovo do trbuha. Potok nije bio širi od sedam do osam

metara, no životinja nije imala čvrsta tla pod nogama i u strahu je rzala, zadižući glavu. Kad se dočepala druge obale, drhturila je.

Fox joj nije mogao priuštiti odmor. Tjerao ju je dalje, sve dalje i sve brže, iako je tlo bilo močvarno. Iza leđa prskale su puške. Bio je to dobar znak. Plavi su postali nervozni i više nisu vjerovali da će ga uhvatiti. Pucali su, iako su znali da je udaljenost prevelika a gađanje s konja u galopu sasvim nesigurno.

Fox se nije osvrtao. Polegao je po konjskom vratu i pazio je da ridana ne nagna u predubok glib.

Tako je stigao do šume i nestao u dubokoj sjeni. Kad ga je udarila niska grana, pritegnuo je uzde. Galop bi bio odviše opasan.

Fox je jahao kroz grmlje. Znojio se iz svih pora. U ravnici nije bilo povjetarca koji bi ga osvježio, u šumi je bila žeगा lipanjskoga sunca. Vlaga s tla zasitila je zrak i disalo se teško.

Napet i uznemiren Fox je osluškivao što se događa iza njegovih leđa. Topot potjera još se čuo. Jahači su stigli do šumovitoga dijela i zašli su u grmlje, no po zvukovima se moglo zaključiti da su neki odustali. Njih je, znači, skinuo s vrata.

Fox je izgubio osjećaj za vrijeme i nije znao, kako se dugo muvao gustišem koji je nalikovao na džunglu i izmarao je konja i njega. Tko zna kada,

pred njim se našla čistina, zeleno uzbrežje, prema kojemu je odmah skrenuo ridana. Tu se moglo jahati brže. Na rubu toga blaženstva blistao se na sunčanom svjetlu Totopotomoy.

Prije negoli što će doći do potoka, Fox je morao prijeći nekoliko malih uzvišica, nanim poput pravilnih zemljanih nabora. Na jednoj od njih okrenuo se u sedlu.

Progonitelje je stresao s vrata, no ostali su na njegovu trag. Znao je da će još satima pokušavati da ga uhvate. Time će se sve više udaljavati od Hinklea. To je bilo važno. To je htio postići. Plan se ostvarivao. Do noći držat će ih na razmaku, a tada će promijeniti pravac i pojahati prema jugu.

Iz šumskoga pojasa pojavila su se dva, tri vojnika u plavim uniformama. Jedan je prislonio kundak na rame. Bio je udaljen dobrih dvjesto metara. Prema konjskim pokretima, Fox je mogao zaključiti da su životinje umorne. Nije bilo vjerojatno da bi ga ti jahači mogli stići. Njegov ridan još nije bio iscrpljen.

Planuo je hitac. Fox osjeti jak udarac na desnom bedru. Začudio se. Trgnuo je konja i skrenuo prema potoku. U nozi je osjetio žar. Pogledao ju je. Hlače su bile razderane, a krvava se mrlja širila. Javila se bol i probadanje koje je osjećao i u glavi.

Fox je stisnuo zube i jahao dalje. Na trenutke ga je spopadala omaglica. Konj je lako pregazio potok. Na suhom je

brzo odmicao. Progonitelji su ponovo zaostali.

Fox je skinuo rubac i stavio ga na ranu. Metak je u mesu, ostavio duboku brazdu, koja je jako krvarila. Krvarenje je bilo opasno i moralo se zaustaviti. Omaglice su bile sve češće i jače. Tada se klatio u sedlu i s mukom je pritiskao preslab zavoј.

Bilo kako, Fox je morao jahati. Stati nije smio, premda se na trenutke jedva držao na konju.

U jednom trenutku ridan je sam stao. Pjena mu je kapala s nozdrva. Fox je spuznuo sa sedla i opružio se. Neko je vrijeme ležao na leđima i prikupljao snagu. Tada se pozabavio ranom. Nije bila teška, no pred njim je još bio dugačak put.

S osjećajem olakšanja promatrao je Fox kako sunce zalazi i kako se počinje mračiti. Krvarenje je bilo zaustavljeno i Fox se uspenrao na konja.

Jahao je polako. Znao je da progonitelji nisu odustali, ali noć ga je štitila a bodrila ga je nada da je potjera na krivom tragu. Posvuda je vlada la tišina. S vremena na vrijeme spopadala je Foxa slabost, no te je napade uspijevao prebroditi.

*

Brigada je jahala u četvororedovima. Šutke. Na čelu je bio general Stuart.

Waddleova kuća bila je po dalje od kolnoga puta, okru-

žena gustim raslinjem. Konjanici su stali i sjahali. Ne daleko od kuće počeli su postavljati logor. General Stuart s trojicom štapskih oficira krenuo je prema kući.

— Očekivao sam vas — reče Henson Waddle i pruži generalu ruku.

Iza Waddlea pojavio se Hinkle. Bio je blatnjav i očito izmoren. Uvijek je bio izgužvan, ali ovaj put moglo je svačije oko procijeniti tragove napora.

Stuart položi desnicu na Hinkleovo rame i povuče ga u sporednu prostoriju. Ostali su se zadržali na hodniku.

— Je li sve u redu? — pitao je Stuart.

— Kako se uzme, gospodine — reče Brad Hinkle. — Netko nas je najavio i bilo je neprilika. Fox je još prijeko. Rekao mi je da će vas čekati na dogovorenom mjestu.

— Je li to sve?

— Nije. Kod Jankija se može uzeti bogat plijen. Sljedećih dana na Pamunkeyu se očekuju tri teretna broda.

— Vojska?

— Male jedinice raštrkane na širokom području. Mnogo je stražarskih gnijezda. Uskoro će biti promjena. Očekuje se transport municije i oružja, a vjerojatno i pojačanja. Čini se da Jenkiji nešto smjeraju.

— Zlo je svakoga rata, Hinkle — rekao je Stuart uz lak osmijeh — što svatko neprestano nešto sprema. Što ste saznali o špijunu?

– Ništa, gospodine. To jest, Fox...ah, poručnik Fox vidio ga je dalekozorom s leđa. Malo poslije toga plavci su nam bili za vratom. Nekoliko smo ih pobili, no otad su nas neprestano gonili. Malo je nedostajalo da nas na Pamunkeyu dobiju u šake.

– Ti znaš, o čemu se radi?

– Rekao mi je poručnik.

– Nikome niti riječi, jasno?

– Jasno, generale!

– Kad padne noć, odjahat ćemo k Foxu. Dotle ostaješ u kući i nećeš ni s kim razgovarati.

– Ako dopuštate, spavao bih, generale.

– Volio bih biti na tvom mjestu – reče Stuart i izađe iz sobe.

Oficiri su ga čekali na hodniku.

– Potprašit ćete plavcima, ha? – rekao je Wadde.

– Nadam se – reče Stuart, zakorači preko praga i doda:

– Ovdje ostajemo nekoliko dana. Najstroža priprema.

Okrenuvši se, obrati se Stuart Borckeu.

– Vi ćete me pratiti – rekao je. – Pričekat ćemo mrak.

Kad su krenuli, gorjelo je samo nekoliko logorskih vatri. Stuart je vodio konja za uzde. Za njim je išao Borcke i na kraju Hinkle. Izašli su iz logora ne odjavivši se kod stražara. Pješaćili su gotovo stotinu metara, zatim su uzjahali i krenuli prema sjeveru.

Ispred njih povremeno je proparala nebo poneka granata. Što su dalje jahali, jasnija je bila tutnjava topova. Stuart je šutio.

Zrak je mirisao na kišu. Snažan vjetar gonio je nebom velike oblake. Mjesečina se pojavljivala i nestajala je.

Kad su pale prve kapi, Stuart spusti šešir na čelo i zategne ogrtač. Hinkle ga nije imao, no njemu kiša kao da uopće nije smetala. Borcke je izvukao iz sedlene torbe kapuljaču i nabacio je na glavu.

Kad je topovska grmljavina bila vrlo blizu, Stuart zaustavi konja i sjaše. Borcke i Hinkle također su sjahali i pratili ga pješice.

– Sad smo u ničijoj zemlji – reče Stuart. – Nalazimo se između Jenkija i naših. Dva kilometra dalje nalaze se prvi položaji plave artiljerije.

Kiša je padala bubnjajući po ramenima. Tlo se već bilo raskvasilo. O vidljivosti jedva da se moglo govoriti.

Kolibu na rubu šumarka opazili su tek kad su se našli pred njom. Njezini obrisi stopili su se s mračnom pozadinom.

Stuart je prišao k vratima i kucao je prema dogovorenom ritmu. Neko je vrijeme vladala tišina. Stuart je ponovio znak. Vrata su se odškri-nula. Pojavilo se blijedo, preplašeno lice. Stuart je odgurnuo vrata i ušao. Borcke i Hinkle natisnuli su se za njim.

Koliba je imala samo dvije

prostorije. Namještaj je bio siromašan. Domaćin je poha-
tao k prozorima i navukao
zastore. Tek je tada pripalio
petrolejku. Odmah ju je pri-
gušio i postavio na stol.

Čovjek bijaše star, ali djelo-
vao je krepko. Bio je visoko-
ga rasta i koščat. Iza njega,
na vratima druge prostorije,
stajala je bokata žena i neza-
dovoljnim je pogledom pro-
matrала došljake.

Kod jednoga je prozora
stajao sedamnaestogodišnji
momčić, crvenokos kao da
mu je kosa od žive žeravice.
Kao i na njegovu ocu, odmah
se vidjelo irsko porijeklo.

— Došlo je vrijeme — re-
kao je Stuart. — Kao što sam
vam objašnjavao, to se neće
dogadati često, no danas ili
sutra nekoga očekujemo.

— Znam — reče domaćin.
— Vaš je čovjek ranjen. —
Podigavši ruku, nastavio je:
— Nije teško, ali u groznici
je. Jučer je ovdje bila patrola,
zato smo ga premjestili u
drugo skrovište.

— Gdje? — pitao je Stuart.

— Nije daleko. Kuća je du-
go prazna jer su Jenkiji u bli-
zini postavili topove. Tamo
ga nitko neće tražiti.

— Hoćete li nas odvesti ta-
mo?

— Ne — reče Irac. — Sklo-
nio sam ga, ali više od toga
ne možete zahtijevati.

— Što mislite, kako bismo
se proveli da skrivamo vaše
uhode i kurire? — pitala je
žena. — Nitko valjda ne misli

da je lako živjeti između
fronti. Kad smo podizali ovaj
krov, nitko nije mogao slutiti
da će jednoga dana izbiti rat
i da ćemo se naći između sje-
vernjačkih i južnjačkih topova.

— Drugi su otišli — reče
Irac. — Mi smo ostali. Nema-
mo ništa drugo osim ovo ov-
dje, i kamo da idemo?

— Ipak ste odlučili da nam
pomognete — reče Stuart.

— Znam što to znači. Ne bih
htio da vam se štogod dogo-
di, ali moram biti s našim čo-
vjekom. Možda nas može vo-
diti vaš sin, Paddy. Mlad je i
okretan. Ako nas otkriju, po-
bjeći će.

— Tom ostaje ovdje — reče
žena. — Dovoljno je ono što
smo učinili.

— Prema tome, ne možemo
dalje prije svitanja — reče Stu-
art. — U tami se ne bismo
snašli.

— Vi biste išli naprijed? —
reče Hinkle. — Koliba je pod
nosom njihovih položaja. Ako
vas opaze...

— Svaki pothvat ima svoju
cijenu — reče Stuart, sjedne za
stol i osmehne se Borckeu. —
Jeste li vi spremni za malu
pustolovinu?

— Za svaku — reče Borcke.

— Pričekat ćemo jutro — re-
če Stuart.

Žena je s mladićem otišla u
drugu prostoriju i zatvorila je
vrata. Stari Irac ostao je za
stolom. Šutio je. Opažalo se da
ga muči strah. Stuart pripali
crnu cigaru. Vani je pljuštala
kiša. Njezin šum katkad su

prekidali topovi.

Vrijeme je polako prolazilo. Stari je Irac zaspao na stolici. Glava mu se spustila na prsa. Hinkle je drijemao na klupi pored zida. Stuart i Borcke ostali su budni.

Stuart je s vremena na vrijeme pogledavao na sat. Kad je ustao i odgrnuo zavjese, na istoku se vidjelo sivilo. Kiša je lijevala kao iz kabla.

Borcke je gurkanjem preplašio Hinklea. Stari Irac probudio se tek kad su se zatvorila vrata.

Za nekoliko minuta trojka je bila morka do kože. Nitko nije govorio. Svatko je znao da svakoga trenutka mogu naletjeti na neprijateljsku patrolu.

Tlo je podrhtavalo od topovske paljbe. Da nije bilo kiše, mogli bi se vidjeti prvi položaji plavih.

Koliba o kojoj je govorio Irac izronila je iz kišnoga zastora poput sjene. Jahači su poskakali na tlo, sklonili konje pod nadstrešnicu i ušli.

U neprijateljskom logoru trubač je upravo svirao budnicu.

Vrata sporedne prostorije naglo su se otvorila. Na pragu se pojavio Beryll Fox. Blijed i mršav, upalih očiju, s revolverom u ruci.

- Dovraga, gazda, što se dogodilo? — omaklo se Hinkleu.

— Kad vidim tvoje krumpirasto lice — uzvрати Fox i spusti revolver — uviđam da se ne smijem žaliti.

Fox je šepao.

— Na nogama sam — rekao je. — Sakrio sam se ovdje jer je stari Paddy napunio gaće. Naišle su dvije patrole i Paddy se već vidio na obližnjem drvetu. Ja bih najkasnije sutra pokušao odjahati do Waddle-ove kuće.

— Tako dugo ne mogu čekati — reče Stuart.

— Znate li da je najbliži neprijateljski položaj udaljen nepunih četristo metara? — reče Fox i spusti se na prašnjavu stolicu. Zrak je u prostoriji bio ustajao i vlažan, na što se nitko nije obazirao. — Da ne okolišamo. Pothvat bi morao početi ovoga tjedna. Dok sam ležao kod staroga Paddyja, čuo sam kako razgovaraju ljudi koji su napajali konje. Jedinice oko Mechanicsvillea dobivaju velika pojačanja. Opskrba je već na putu. Zasad se svima čini da su logori sasvim sigurni, iako su razbacani nadaleko i veze nisu onakve kakve bi McClellan želio. Ako pojača straže koje je izbacio do iza Hanover Courthousea, situacija će se bitno promijeniti.

Fox je ušutio. Sa zahvalnošću je uzeo cigaru što mu ju je Stuart ponudio. Kad je potegnuo nekoliko dimova, nastavio je:

— Osim toga, neprijatelj očekuje da ćemo poduzeti neku akciju. Kakvu, to ne znam. Međutim, mislim da će uskoro i to saznati. Dok njihove patrole njuškaju naokolo, još je moguće iznenađenje. Zasad tapkaju u mraku i bave se opskrbom.

– Što predlažete, Fox? – pitao je Stuart.

– Ono što je dogovoreno, generale. Ja ću ostati, otvoriti oči i čekati vaše jahače. – Fox potapša desnu natkoljenicu i doda: – Ovo vas neka ne zabrinjuje. Tu ću oderotinu preboljeti. Groznica je popustila, rana se ne gnoji. Već se stvara krasta. – Fox se okrene prema Hinkleu i reče: – Odvedi generala do Hanover Courthousea i ne dopusti da vam se štogod dogodi. Ja ću biti tamo.

– Još te traže, gazda – reče Hinkle.

– Dok tragaju za mnom, ne misle na konfederacijsku konjicu – reče Fox i osmjehne se, iako se vidjelo da mu nije do toga. – Jankiji će se iznenaditi kad ustanove da su tako dugo gonili krivoga zeca.

– Neću da vas u posljednjoj minuti objese, Fox – reče Stuart.

– Imám dovoljno dugačak vrat, generale – reče Fox.

– Ne zabrinjujte se. Dosad sam se uvijek uspijevaao izvući. Ali za vas bi bilo bolje da se vratite prije negoli prestane padati kiša.

Stuart pruži ruku i reče:

– Nadam se da ćemo se ponovo vidjeti.

– Zadržite sve u tajnosti – reče Fox. – Do posljednje minute. Plavi znaju da nešto kühamo, ali ne znaju kakav je lonac na vatri.

– Dobit će juhu pravodobno – reče Stuart i uputi se s Borceom i Hinkleom napolje.

Kiša je još lijevala. Sjever-

njačka artiljerija grmjela je jednako neumorno.

Fox je stajao kod razbijenoga prozora. Noga ga je boljela. Kad je Stuart s pratiocima nestao u kišnoj nevidjelici, odšepao je do jedne od preostalih stolica i skinuo je zavoj. Rana je djelovala loše, no vidjelo se da ipak pomalo zarašćuje. Da je bila valjano previjena i da je nekoliko dana mogao mirovati, možda ga više ne bi smetala. Međutim, za mirovanje nije bilo neće biti vremena. Preostala je samo nada da se rana neće ponovo otvoriti kad bude u sedlu.

Fox ode u prostoriju gdje je držao stvari i istrlja rubove rane mješavinom viskija i vode. Zatim je stavio nov zavoj koji je izrezao iz čiste lanene košulje.

Iako nije bilo vjerojatno da će ga neprijatelji tražiti u podrtini ispred samih topovskih baterija, Fox se nije osjećao sigurnim i htio se popeti na konja. Odlučio je da prilegne na jedan sat i da krene.

Opružen na pokrivaču koji je razastro po podu osluškivao je monotono bubnjanje kišnih kapi i ravnomjernu paljbu topova različitih kalibara.

* * *

Kad je ušao u kapetanov šator, neradnik je pucao od bijesa. Ljutio se u prvom redu na sebe samoga, no što je dulje o svemu razmišljao, bijes se sve više okretao prema kukavici i zabušantu kapetanu, koji je epolette zahvaljivao porodič-

nim vezama. Klipan je morao potragu voditi sam. Umjesto da to učini, prevalio je čitav posao i odgovornost na njega, staroga ali maloga narednika.

Naredniku se činilo da više oficiri njime čiste potplate svojih čizama. Kad je ugledao pred sobom ulaštenoga i izglaćanoga kapetana, s mukom se svladavao.

Podigavši nemarno ruku prema izgužvanoj kapi, promrsio je:

– Zvali ste me, gospodine.

– Satima već čekam vaš izvještaj, naredniče – reče kapetan.

– Nema izvještaja.

– Što? Nema izvještaja?

– Nemam što javiti, gospodine.

– Što ste dosad poduzeli?

– Formirao sam tri potjerna odjeljenja. Trideset i šest sati nitko nije sjahao da nešto svježe pojede. Oba pobunjenika bila su na Pamunkeyu. Izmakli su nam. Digli su u zrak jednu haubicu. Pritom je zamalo izgorjelo stovarište. Izgubili smo dva čovjeka. Imamo ranjenih. Kod Talioferra izgubili smo trag, ali naći ćemo ga ponovo.

– I to je sve?

– Ako dopuštate, gospodine.

– Ne! – vikao je kapetan.

– Ne dopuštam! Ne prihvaćam raport! Jesam li vam rekao da izjašete u šetnju?

– Ne sjećam se – zajedljivo će narednik.

– Ja se sjećam – vikao je kapetan. – Trebalo je da ot-

krijete i uhvatite dva pobunjenika. Bili su vam pod nosom i vi niste uspjeli, naredniče. Potpuno ste zatajili.

– Ja bih o tome govorio drukčije – reče narednik. – Ljudi koji su se usudili ući ovako duboko u naš prostor nisu početnici niti umobolnici. Otkako su pobili trojicu naših na samoj liniji fronte, znamo da su opasni. Sada je još jasnije da imamo posla s prvorazrednim borcima.

– Nisam vas pozvao da ovdje pričate brbljarije, naredniče – reče kapetan i lupi šakom po stolu. – Zapovijed je bila jasna, mogućnosti dobre.

– Neka mi bude dopušteno, gospodine, da pitam, zašto niste sami vodili potjeru? U takvu slučaju nastupa nadležan oficir.

– Podučavate me kakve su moje dužnosti, naredniče? – otrese se kapetan i ukoči se. – Prisjetite se u kojem ste činu.

– To sam upravo učinio, kapetane – reče narednik i zagleda se kapetanu ravno u oči.

– Dok ste bili odsutni – reče kapetan oborivši pogled – dobio sam obavijest od našega čovjeka s druge strane Chickahominya. Javio nam je da konjička brigada pobunjenika nešto planira. Ništa mu поближе nije poznato. Je li vam na fronti štogod upalo u oči? Pokreti trupa?

– Nije. Tako blizu fronte nismo niti bili. Naš je zadatak bio da uhvatimo dvojicu špiju-

na. Da li da nastavimo traganje?

— Odgovarajte na moja pitanja, naredniče!

— Ako želite, poslat ću patrolu na Chickahominy.

— Pazite dobro, naredniče: pojava špijuna vjerojatno je vezana uz tajne planove pobunjeničke konjice. Ako se ovdje nešto dogodi prije negoli moji pretpostavljeni stignu iz McClellanova logora, pobrinut ću se da snosite svu odgovornost.

— Ne vjerujem, gospodine, da bi vam to uspjelo — reče narednik.

— Što hoćete time reći?

— To da odgovornost snosi oficir u čijim je rukama komanda. Postupao sam prema vašoj zapovijedi. Imam je napismeno. Ako hoćete opozvati zapovijed...

— To je sabotaza, naredniče!

— vikao je kapetan. — Moramo računati s velikom prijetnjom, a vi stvarate neprilike!

— Pamćenje mi govori, gospodine, da je sve upravo obrnuto — reče narednik.

— Znam na što ciljate, naredniče — žestio se kapetan. — Hoćete mi dati do znanja da nemam oficirske izobrazbe, je li?

Po kapetanovu pogledu narednik je znao da je cilj pogođen.

— Gospodine — rekao je narednik — ja izvršavam svoju dužnost. Očekujem vaše zapovijedi i izvršit ću ih.

— Nastavite potjeru, naredniče — reče kapetan i umorno

se svali na stolicu. — Ako možete poslati dvojicu ili trojicu ljudi da osmotre neprijateljsku frontu, učinite to.

— Bilo bi dobro da o svemu obavijestite glavnu komandu generala McClellana.

— Naravno, to ću učiniti, naredniče. Ali ako se ustanovi da je posrijedi lažna uzbuna?

— Nema izbora.

— Zasad nećemo ništa mijenjati, naredniče.

— Razumijem, gospodine — reče narednik, pozdravi i izađe napolje.

Glupane, mislio je, vrijeme je da razbiješ nos. A bilo bi dobro da tom činu ne prisustvujem.

Unatoč svemu, narednik bi bio volio da uhvati tu dvojicu njuškala. Pritom je mislio na eksploziju kod Pamunkeya, na pucnjavu i na to da nije iskoristio priliku jer je potcijenio protivnika.

Napolju su čekali narednikovi ljudi. Blatnjavi, prokisli, iscrpljeni kao i on.

Narednik je prišao svome konju i izderao se:

— Uzjašiii!

Trenutak kasnije jedinica je krenula prema jugu.

VI

Heros von Borcke loše je spavao. U šator se uvukla jutarnja hladnoća. Borcke se pridigao i zagledao se u oficira koji je s njim dijelio smještaj. Čovjek je disao ravnomjerno i duboko.

Napolju se nije ništa događalo. Noć je bila mirna, ako se

izuzme povremena topovska paljba, što ga odavno uopće nije smetalo. Dok su neprijateljske baterije dovoljno daleko, moglo se spavati kao kod kuće.

Ali te noći Borcke se nije mogao smiriti i prevrtao se u krevetu. Nikako se nije uspijevao osloboditi napetosti. Osjećaj mu je govorio da se nalazi pred velikim događajem. Stuart nije ništa objašnjavao, ali čovjek koji čitav život provede kao vojnik izoštri osjetila koja upozoravaju na opasnost.

Borcke se sjetio i svoje pruske domovine, svoga zavičaja koji je talo daleko. Sjetio se berlinskih događaja koji su ga nagnali da se oprostí od carskih kirasira i da u Francuskoj prihvati nagovor agenata koji je skupljao ljude za Konfederaciju. Vrijeme je prolazilo i sve je to pomalo blijedilo. Samo se ponekad sjećao sjajnih parada, bubnjeva, razvijenih zastava i cara s perjanicom na šljemu koji promatra mimohod svojih trupa.

Tugu više nije osjećao. Čak niti čežnju da se vrati. Rat na strani američkoga Juga druge se godine pokazao žešćim i strašnijim negoli je itko pretpostavljao. Povukao ga je u svoju kolotečinu i njegovo je srce bilo na strani Konfederacije. Za nju se zlopatio, za nju se borio. Postao je poštovalac Jeba Stuarta, mladoga generala neiscrpne i zarazne energije. Takvoga čovjeka Borcke nikad u životu nije sreo.

Borcke dohvati čizme i obuče ih ne budeći drugoga oficira. Pogledao je na sat. Bila su dva sata 12. lipnja 1862.

Napolju su se začuli koraci. Odmah zatim javio se general Stuart.

— Gospodo, ustajanje! — pozivao je. — Pokret! Za deset minuta svi da smo u sedlima!

Borcke se brzo odijevao. Kad se oficir na susjednom krevetu probudio, on je već bio napolju.

Iz močvarnih nizina Virginie valjale su se teške sive magle. Jedva razbuđeni ljudi trčali su na sve strane. Sedlali su se konji. Rušili su se šatori. Tovarila se oprema i opskrba.

Stuart je stajao usred te vreve. Čim je doveden njegov konj, uzjahao je. Kad je ugledao Borckea, rekao je:

— Moj dragi Von, počinje! Neka vam je sablja pri ruci!

Borcke je potrčao da dovede svoga konja. Žurba je bila očita, ali teškoća nije bilo. Za nekoliko minuta većina jedinica bila je u pokretu prema sjeveru.

Neki je narednik nekoga pitao:

— Dovraga, kamo ćemo?

— To zna Stuart — glasio je odgovor.

Iza jedinica jahao je štab, za njim dva artiljerijska odreda.

Po gustoj jutarnjoj magli kolona se kretala usporeno. Magla je prigušivala topot i frktnje konja, kao i škripu orme.

* * *

Kad su izašli iz šumovitog močvarnog terena, jahali su

blagim kasom prema zelenim brežuljcima. Zatim se pred njima ukazala South Anna, iza koje su se vidjeli krovovi Taylorsvillea. Sunce bijaše nisko na zapadu. Sjene su bile sve dulje.

U pustom kraju odjednom se pojavila konjica. Konjski topot čuo se do Taylorsvillea. Na toj strani vidjeli su se užurbani ljudi.

Kod South Anna Bridgea bilo je nekoliko farmerskih kola. Bilo je očito da su se zaustavila kad su se pojavili sivi jahači. Začuli su se povici.

— To je Stuart! — vikao je neki farmer s vozaorskoga sjedala, mašući šeširom.

Nekoliko žena izdvojilo se iz gomile radoznalaca. Jedna je dovikivala:

— Konačno ste tu! Čekali smo i nadali se da nas niste zaboravili.

— Hura!

Jahači su odmahivali.

Nedaleko od South Anna Bridgea zapovijedio je Stuart da se stane. Okrenuo je konja i jahao duž kolone. Svi su ga mogli čuti kad je govorio:

— Sada znate, gdje se nalazimo. Trenutno smo u ravnini fronte. Odmorit ćemo se i zorom odlazimo neprijatelju za leđa. Odatle ćemo napasti.

Poslije kratke stanke, Stuart je nastavio:

— Napast ćemo stovarišta, uništiti logore i skladišta. Prije negoli neprijatelj shvati o čemu se radi, bit ćemo kod kuće. Pouzdajem se u svakoga od

vas. Ono što budemo učinili danas i sljedećih dana, pamtit će se dugo. Potrudite se da čitav Jug može biti ponosan na svoju konjicu.

Vojnici su podizali šešire i hrapavo podvikivali.

Stuart je prišao svome štabu i rekao:

— Prva virdinijska sačinjava čelo. — Pogledavši pukovnika Fitza Leea, dodao je: — Vi štiti-
te desni bok i nadzirete neprijateljske komunikacije. Bude-
mo li sutra ujutro napredovali,
ne bih htio doživljavati iznena-
đenja.

— Za iznenađenja ćemo se pobrinuti mi — reče Fitz Lee.
— Kod Jankija.

Stuart se okrenuo i upitao:

— Gdje je vojnik Hinkle?

— Ovdje! — javio se Hinkle i skočio sa svoga ždrijepca.

— Uspostavite vezu s Foxom — rekao je Stuart, uzvativši Hinkleov pozdrav. — Nadam se da je uspio neopažen doći do Hanover Courthousea.

— Neka mi bude dopušteno reći, gospodine, ali taj Englez ne da se zaustaviti.

— Cijenite ga, je li?

— Vraški dobar čovjek!

— Jeste, Hinkle. Ovu brigadu sačinjavaju samo takvi ljudi.

— Izuzevši jednoga! — reče Hinkle.

— Da — promrsi Stuart smračeno. — Ali taj nam više ne može nauditi.

— Nadam se. — reče Hinkle.

— Dopustite da krenem, gospodine.

— Najprije nešto pojedite,

Hinkle — reče Stuart. — Za nama je težak dan.

VII

Beryll Fox osjećao je neugodno bockanje u desnoj natkoljenici i kretao se polako. Plašio se da ne posrne i ne padne.

Vodeći konja za uzde prolazio je pored sudnice u Hanoveru, ispred koje se vijorila zastava sa zvijezdama a nedaleko od nje vojnik je stražario pored haubica.

Malo dalje logorovala je sjevernjačka patrola. Nekoliko vojnika pogledalo je prema Foxu. On se na njih nije obazirao. Trudio se da ne šepa i skrenuo je na put koji je vodio prema farmama. Pokraj njega uzdizao se mjesni kolodvor.

Netko je viknuo za njim, no Fox se nije osvrtao. Povik je ponovljen. Tada se Fox okrenuo. Jedan vojnik iz skupine pred sudnicom ustao je i domahivao. Fox je jednostavno išao dalje.

S istočne strane na brežuljku odjednom se pojavila plava patrola. Fox je znao da se radi o potjernoj jedinici. Vojnici su bili blatnjavi i umorni.

Fox je počeo brže koračati. Desna ga je noga boljela i morao ju je silom povlačiti. Nekoliko puta osvrnuo se preko ramena.

Jahači su se zaustavili kod vojnika ispred sudnice. Razgovarali su.

Fox više nije oklijevao. Popeo se na svoga izmorenoga konja i bocnuo ga petama. Ni-

je trebalo da se okreće pa da vidi kako plavci kreću za njim.

Pištolf mu je bio već u ruci, no vjerojatnost da će se izvući bila je mala. Iz daljine se čuo fićuk lokomotive. Fox je skrenuo prema kolodvoru.

Kad se popeo na željeznički nasip zamalo su mu ispale oči. Pred njim se odjednom pojavila kolona sivih jahača. Bilo ih je stotinjak. Iznikli su iz doline i penjali su se na brežuljak.

Bili su to konjanici Fitza Leea, tvrdi momci raščupanih brada. Kad su pojurili putem kojim je Fox došao, mahali su sabljama iznad glava poput đavola. Plavi su se iznenadili, okrenuli su konje i dali se u bijeg.

— Uspio si, gazda! — vikao je Brad Hinkle iz svega glasa.

Fox okrene konja prema njemu. Hinkleovo krumpirasto lice sjalo je od ushićenja. Kad su se rukovali, Fox je zamalo bio strgnut sa sedla.

— Znao sam da tebe ne mogu uhvatiti — oduševljavao se Hinkle.

— Prije nekoliko minuta to nije bilo tako sigurno — reče Fox.

— Nisi valjda prestao vjerovati u našu konjicu, gazda?

— Pošteno rečeno, na nju nisam stigao niti pomisliti.

— Vidiš, ja tebe nisam zaboravio — progunda Hinkle.

Jedan pored drugoga jahali su natrag prema Hanover Courthouseu. Stražar koji je stajao pored topa nestao je. Južnjaci su preuzeli oruđe. Zastava je već bila skinuta s

jarbola. Nekoliko desetina gonilo je plave prema zapadu.

– Stuart će uskoro biti ovdje – reče Hinkle. – Usiljenim maršem išli smo do South Anna Bridgea.

Iza željezničkoga nasipa podigla se prašina i prava grmljavina od konjskoga topota. Fox se uspravio u sedlu. U koloni je bilo više od tisuću jahača. Iza njih bile su zaprege s topovima.

Nekoliko trenutaka kasnije Fox se mogao pozdraviti sa Stuartom.

– Dva kilometra odavde – reče Fox – nalazi se logor Jankija s nekoliko stotina ljudi.

– Kakve su prilike dalje? Znaju li za nas? – pitao je Stuart.

– Znaju koliko i novorođenčad – reče Fox. – Još ganjaju Hinklea i mene. Sve može ići kako je planirano.

– Kako je s nogom?

– Povremeno me podsjeti da je imam – odgovori Fox. – Bilo bi loše da je ne osjećam.

– Usuđujete se jahati na čelu?

– Ako sam se uspio promovati kroz sve linije... Hvala na brizi, ali zaista mogu još malo prošetati a da ne zaspim i da ne padnem s konja.

– Dobro, Fox. Povedite sa sobom Hinklea.

– Sa zadovoljstvom, generale – reče Fox i okrene konja.

– Hej, Fox! – reče Stuart.

– Izvolite, generale?

– Dovraga – reče Stuart – obucite svoju sivu uniformu. U civilu mi se ne svidate.

– Trebalo bi da ih pustimo da u miru doručkuju – reče Hinkle.

– Zašto bi njima bilo bolje negoli nama? Jesam li ja doručkovao? – reče Fox. – Kao po komandi, njegov je želudac počeo tražiti jelo. Fox pride svojim bisagama i poče kopkati po njima. Izvukao je malo džepno ogledalo i rekao je Hinkleu: – Ovim ćeš se javiti Stuartu.

– Nadam se da ćemo zateći toplu kavu – reče Hinkle.

S tim je riječima požurio k svome konju, popeo se u sedlo i pojahao prema zatravljenom brežuljku koji se uzdizao između Hanover Courthousea i doline u kojoj se nalazio logor Unije. Fox je ostao na svom mjestu. Po njegovu mišljenju, radilo se o stotinjak jahača. Vojnici su upravo poustajali. Vjetar je donosio miris svježeg kave, od čega se Foxu u ustima skupljala slina.

Pogled kroz dalekozor pokazivao je da vojnici u logoru ne slute ništa, da ne osjećaju opasnost.

Fox se popeo u sedlo. Desna ga je noga boljela, ali mogao je uzajahati i nije se zabrinjavao. Dok je imao u ruci dalekozor, potražio je Hinklea. Otkrio ga je na brežuljku. Upravo je ogledalcem davao signale konjici, pokazujući joj pravac i javljajući da nema opasnosti.

Hinkle je odjednom nestao. Nekoliko trenutaka poslije toga Fox je ugledao jahače.

Konji i ljudi djelovali su kao noćni duhovi koji se pojavljuju iz jaraka i nizina i nadiru poput valova. Na čelu kolone vijorila se zastava konfederacije. Pokraj nje kretala se bradata pojava mladoga generala.

Beryll Fox osjeti lake žmarce. Sablju je izvukao iz držača i spremio dalekozor. Zatim je krneuo u susret jahačima.

Sada je ponovo bio u sivoj uniformi, s poručničkim naramenicama. Sve je to bilo pomalo izgužvano, poslije dugotrajnoga nošenja u torbi, ali je dva da je itko od Stuartovih ljudi izgledao bolje. Prije nego li završi pothvat, nitko neće biti uredan i izglačan.

Svitanje jedva da je počelo. Stuart je podigao desnu ruku. Kolona se počela razvijati. U rukama jahača na prvim zrakama sunca zablistale su sablje.

Sedlo brežuljka kao da je zahvatio vihor. Tisuću i dvije stotine jahača uzdrimalo je zemlju. Iza njih nadirala je artiljerija.

Buka bijaše paklenska. Kroz neprijateljski logor kao da je prošao neki divovski plug. Šatori su se rušili. Planule su vatre. Prasak pušaka gubio se u općoj tutnjavi.

Fox se pridružio jahačima. U gužvi je jedva opazio Hinklea kako maše sabljom.

Plavi vojnici Unije bili su potpuno zatečeni. Bježali su na sve strane. Oficiri i podoficiri pokušavali su ih zaustaviti i srediti svoje jedinice, ali samo je nekolicina uspjela pribrati

oružje, popeti se na konje i prihvatiti borbu.

Zveckanje hladnoga oružja izazivalo je bodac u kičmi. Konji su frktali i rzali i otimali se.

Kad je Fox jahao kroz sjevernjački logor, vatre su bile razgrnute i rastepene. Šatori su gorjeli na svim stranama.

Desno od njega jedan je plavi vojnik podigao karabinku i upravio je prema Jebu Stuartu, koji je umirivao konja u skupini svojih vojnika. Fox je podigao revolver, no prije nego li je uspio zapucati morao je izbjeći napadu sabljom.

Konj je odskočio i počeo plesati u krugu. Fox ga nije mogao umiriti. Jedva je stigao sagnuti glavu da ne dobije smrtonosni udarac. Činilo mu se da puca ravno u lice napadača. U općoj gunguli nije čuo krik, ali vidio je kako je čovjek razrogačio oči i kako je pao sa sedla.

Napad je nastavio neki sjevernjački poručnik. Prvim je metkom promašio. Fox je pucao sačmom. Poručnik je pogođen u bok. Pao je na karabinku.

Poručnik se odmah pridigao i počeo je puzati prema jednom od šatora.

Borba je jenjavala. Južnjaci su opkolili logor i zbijali unijske vojnike u sredinu. Dolinom su se vukle hrpe dima. Većina ljudi odbacila je oružje i slušala je zapovijedi podignutih ruku.

— Vodimo ih sa sobom — vikao je Stuart. — Što ne mo-

žemo natovariti na kola, neka se spali.

— Konjica! — viknuo je netko.

Sa sjeveroistočne strane pojavila se skupina plavih jahača.

Nitko se više nije obazirao na požare i stenjanje ranjenika.

Njegovi jahači začas su bili u poretku i krenuli su. Fox je jašio s njima. U trku je vidio da u skupini jaše Heros von Borcke, Fitz Lee i Hinkle.

Jenkiji su okrenuli konje i dali su se u bijeg. Sivi su ih jahači dostizali i razvila se borba. Metal je zveckao. Zveket sabalja nadjačavali su pucnjevi revolvera, pištolja i pušaka.

Pogođeni konji posrtali su i padali. Jahači su ostajali na tlu, mrtvi ili ranjeni. Zelenu travu bojila je krv.

Progon se protegnuo na dvije do tri milje. Tada su sivi jahači počeli okretati konje.

Kad su se ponovo našli u logoru, unijski vojnici bili su u stroju i kretali su prema istoku.

General Stuart stajao je između zapaljenih šatora. Kad je Fox stigao do njega, vidio je da pred njegovim nogama leži mrtvac.

— Kapetan Latané — rekao je Hinkle, koji je odjednom odnekud iznikao. — Bio je Stuartov prijatelj.

— Pet pogodaka — rekao je neki Oficir. — Naprosto su ga izrešetal.

Stuart je podigao glavu i naglo se okrenuo. Kad je ugledao Foxa, rekao je:

— Jašite prema Pamunkeyu. Još malo i sve će straže uoko-

lo nas čuti da dobivaju posjetu. Htio bih znati, jesu li stigli najavljeni brodovi. Ako ih neprijatelj pravodobno povuče, možemo uštedjeti trud.

— Poslat ću vam Hinklea — reče Fox i okrene konja, tražeći Hinklea.

— Uhoda više nema vjetra u jedrima, Fox! — dovikivao je Stuart.

— Vidjet ćemo, još nismo gotovi — uzvрати Fox sa sedla.

Hinkle je već bio pokraj njege. Pretekli su redove zarobljenika i skrenuli prema sjeveru. U punom galopu brzo su odmicali. Iza njih su se sređivale sive jedinice, ali oni to više nisu vidjeli.

*

Kad je narednik doveo u logor potjernu jedinicu, kapetan je u besprijekornoj uniformi stajao pred šatorom, zagledan u neobrijana, prljava lica.

— Pobunjenici su probili naše linije i napadaju logore u pozadini — dovikivao je naredniku.

— Znam — reče narednik. — Sreli smo jedno od naših potjernih odjeljenja.

— Bilo je borbi — uzbuđivao se kapetan. — Naše su se jedinice morale povlačiti. Neprijatelj ima jačinu brigade.

Kapetan je bio zajapuren i očajan. Narednik ga je zamalo počeo žaliti.

— Krenite odmah — glavni štab generala McClellana!

— Neka mi bude dopušteno reći — uzvрати narednik — ali kasnimo. Ako mi dopustite da

još nešto kažem, dignite logor i osigurajte stovarišta na Pamunkeyu. Pobunjenici će vjerojatno napasti naša opskrbna središta.

Umorni narednik prijede rukom preko lica i doda:

— Ako se sjećate, upozorio sam vas da...

— Vi me opominjete? — viknuo je kapetan.

— Ne, gospodine — reče narednik — ali savjetovao sam vam da obavijestite McClellanovu glavnu komandu dok je još bilo vremena da se nešto učini. Bojali ste se odluke.

— A kad bi se ustanovilo da je sve bilo lažna uzbuna, naredniče?

— Kapetane, nekoliko štap-skih oficira sigurno bi se smijuljilo, ali sada nam je svima i to izbjeglo.

— Pobunjenici su poludjeli — reče kapetan. — Sjeverno od Chickahominya nalazi se gotovo stotinu tisuća prvorazredno naoružanih vojnika!

— Nepokretan div! — reče narednik ne obazirući se više ni na što. — Dok se pokrene njegov prst, pobunjenici će nas pregaziti. Osim toga, oprema ne zamjenjuje izobrazbu. Većina jedinica ne zna se postrojiti niti za paradu, kamoli za borbu. Jedni drugima gaze po nogama.

— Predložit ću generalu McClellanu da vas imenuje štap-skim oficirom, naredniče — reče kapetan blijeda lica.

— Bojim se, kapetane — reče narednik — da bi vas pobunjenici mogli osloboditi te bri-

ge, ako napadnu ovaj logor. Uzet ćemo odmorene konje i krećemo.

Narednik se okrenuo, ne traživši dozvolu. Kapetana je jednostavno ostavio da stoji gdje je bio.

— Jašite u glavni štab! — zaur-lao je kapetan iza njega.

— Obavijestite generala McClellana o svemu što se događa. Ja ću dotle dići logor. Jeste li me razumjeli, naredniče?

— Potpuno, kapetane — dovikne narednik. — Ali ipak su nam potrebni svježi konji.

— Požurite! — vikao je kapetan.

— Razumijem — reče narednik i promrsi sebi u bradu: — Nadam se da će ti dotle pobunjenici isprašiti guzicu.

— Nešto ste rekli, naredniče? — upita kapetan, koračivši za narednikom.

— Da, zaželio sam svima nama mnogo sreće.

— Opominjem vas, naredniče! — dobaci kapetan.

— Ja sam oprezan čovjek, gospodine — reče narednik.

*

S večernjim sjenama Beryll Fox jahao je prema mjestu gdje su se na Pamunkeyu iskr-cavali brodovi. Pred njim je bilo vojno stovarište, koje je Hinkle zamalo spalio.

Hinkle je već morao biti na rijeci. Kad su se razdvojili, on je pošao prečacem.

Čitavo vrijeme Fox je pažljivo motrio okoliš. Oko neprijateljskoga logora gorjele su baklje. Pokraj svake bio je stražar.

Uz rijeku je bio postavljen red svjetiljaka. Pri njihovu svjetlu vidjele su se tri niske teretne lađe, one o kojima je pričala Eliza.

Kad je Fox stigao do kolibe, vidljivost je već bila tako slaba da se nije morao zabrinjavati zbog svoje uniforme. S veće daljine nitko ga nije mogao prepoznati.

Kad je pokucao, Elizha je otvorila vrata i ukočila se od straha. Iz blijedoga lica virkale su oči. Pogled joj je lutao po Foxovoj uniformi.

— Jesi li lud? — šapnula je, propustila ga pored sebe i brzo je zatvorila vrata.

Fox ju je zagrlio i poljubio prije negoli je stigla išta više reći. Kad ju je pustio iz zagrljaja, Eliza se odmakla i počela je očajavati.

— Jesi li sišao s uma? Ovakko, u uniformi... — govorila je.

— Nisi li znala koje sam boje? — reče Fox i nasmiješi se.

— Prošli put morali smo se prijatelj i ja naglo oprostiti. Koliko te znam, sve ti je bilo gotovo jasno.

— Hoćeš li me dovesti na vješala?

— Niti govora! — reče Fox, privuče je k prozoru i pokaže rukom prema vojnom logoru.

— Tamo će uskoro biti vatra. Sumnjam da će od ove kolibe išta ostati. Pokupi stvari i drži se mene.

— I? — upita Eliza. — Što će biti poslije? Vjenčanje? — rekla je napola tužno napola izazovno. — Smjestit ćeš me negdje da uzgajam ovce i ra-

dam djecu, je li? Znaš, služiti vojnike na Sjeveru ili Jugu, za mene je to jedno te isto. Reci, što stvarno donosi promjena strana? Kod vas bi svatko govorio da se ne može vjerovati ženi koja je služila kod Jenki-ja. Ako se desi da ponovo dopadnem njihovih šaka, zakrenut će mi vrat. Fox, s tobom je bilo lijepo, ali završilo je s nevoljama. Ako te otkriju kod mene... U krevetu sam ti ispričala stvari zbog kojih mogu dospjeti na optuženičku klupu kao špijun, kao izdajica.

— Uskoro neće biti nikoga da razmišlja o tome — reče Fox. — Najkasnije za jedan sat ovdje će biti general Stuart.

— Zaista si lud! — reče Eliza očajničkim glasom. — Pa mi smo duboko u zemlji Jenki-ja.

— Kad sve prođe, upravo će to većina spominjati. Pitat će se, kako se to moglo dogoditi. Napolju u logoru ljudi spavaju i ništa ne slute. Buđenje će biti gorko.

— Ostajem ovdje — rekla je Eliza. — Ali nadam se da ti se ništa neće dogoditi, Fox.

— To želim i ja tebi — reče Fox. Ne znam, mogu li te zaštititi.

— Čuvat ću se sama — reče Eliza i pogladi Foxa po neobrijanu licu. — Nadam se da sam na strani pobjednika, makar se sada ne čini da je tako.

Fox je sumnjičavo pogleda i krene prema vratima.

— Pazi da te tko ne opazi — rekla je Eliza.

Fox je šmugnuo napolje.

Vrata su se za njim odmah zatvorila.

Iz mraka je odjednom izronila spodoba izgužvana lica. Fox je posegnuo za revolverom, no pred njim je bio Hinkle.

— Znao sam da ću te naći ovdje, gazda — reče Hinkle cerekajući se. — Oprostite, poručniče — nastavio je — ali navikao sam da vas gledam u civilu.

— Dobro, Hinkle — reče Fox. — Niti ja nisam naviknut na to da me netko oslovljava po činu. Poručnik Fox, koješta!

Pristanište je slabo čuvano — reče Hinkle. — Našao sam nekoliko bačava petroleja. Ako bismo... Mislim, kako bi bilo da ih skotrljamo u rijeku i...

— Pokaži mi bačve — reče Fox. — Zatim ćeš odjahati k Stuartu. Mora znati gdje su stražari i gdje su postavljeni topovi.

— Nije pošteno, gazda — gundao je Hinkle. — Uvijek kad me nešto veseli...

— Znam, znam — reče Fox. — Poručnici moraju katkad zapovijedati.

*

Fox je čučao iza skladišta. Pokraj njega bilo je pet velikih bačava s petrolejom. S toga je mjesta mogao vidjeti tri do vrha natovarena teretnjaka i logor, iza kojega je blag brežuljak izložio hrbat mjesečini. Iz toga je pravca nailazila konjica Jeba Stuarta.

Fox nije čuo topot i pretpostavljao je da je Stuart zapovi-

jedio da se sjaše i da se velik dio puta prijeđe pješice, što je tiše moguće. Sada su upravo letjeli. Isprva su se vidjeli samo obrisi pojedinih jahača koji su gonili konje u paklenskom trku zatravljenim brdom, zatim su se pojavile skupine koje su podsjećale na olujne oblake. Konjski topot razdirao je noć poput grmljavine.

Fox pripali šibicu na noktu palca i prinese plamen krpa koje je bio pažljivo smotao i ugurao u otvore na bačvama. Zatim je upro svom snagom i zakotrljao ih. Bačve su udarale jedna u drugu i valjale obalno raslinje. Kad su pljusnule u vodu, na dvjema se ugasio stijenj. Tri su gorjele.

Kad je odjeknula eksplozija, činilo se da se ruši nebo. Fox je morao zatvoriti oči pred plamenim stupom koji se uzdigao visoko uvis. Podigla se vodena fontana. Nekoliko trenutaka kasnije Pamunkey je bio u ognju.

Vatra se brzo širila. Zahvatila je gotovo čitavu širinu rijeke. Struja je nosila gorući petrolej i nanijela ga na lađe.

Brodari su vikali i trčali amo, tamo, da bi ubrzo navrli na podnice koje su ih spajale s obalom. I tu je bilo ognja. Vatra je lako zahvaćala suvarke i prestarjelu travu. Vojnici su se još iskrcavali kad su plameni jezici počeli lizati bokove brodova.

Buku na privezištu uskoro je nadjaćala puščana salva. Siva konjica je napadala.

Na čelu stroja bili su Jeb

Stuart, Fitz Lee, Heros von Borcke, kapetani Mosby i Royall, zatim poručnik Robins. Sa sabljama u rukama. Posred pregaženoga logora jurio je Brad Hinkle, onim istim putem je prije nekoliko dana bježao pješice.

Fox je uzjahao i skrenuo je konja prema civilnim nastambama. Ispred njega bježali su vojnici s lađa. Kad su ugledali konjicu, raspršili su se na sve strane.

U prskanje vatre umiješao se zveket sabalja. Ranjenici su jaukali.

Skupina sivih jahača probijala se prema rijeci. Mnogi civili tražili su zaklone u šikarju koje je opasavalo rijeku. Fox je ugledao Elizuu. Nosila je oveći zavežljaj i trčala za ostalima. Fox je htio poći za njom.

Nekoliko sivih jahača našlo se između djevojke i ostalih i Fox je više nije mogao vidjeti. Slutio je da ju je vidio posljednji put i nadao se da joj se ništa neće dogoditi.

Na Pamunkeyu su sada gorjeli i tegljači. Jedan je upravo tonuo usred plamenoga otoka. U unijskom logoru također su harali požari. Tu i tamo još je bilo pojedinačnih borbi, no prave bitke više nije bilo.

Metalan glas trube najavio je s istočne strane sjevernjačku konjičku jedinicu koja je stizala u pomoć. Čule su se Stuartove zapovjedi. Fox je podbo konja i pridružio se ljudima Fitz Leea, koji su se unatoč općem metežu brzo okupili i pripremili za borbu.

Sudar bijaše žestok. Konji su se propinjali i divlje rzali. Lomu uprkos čuo se pobunjenički »Yell!«. U prvom naletu na tlu se našlo najmanje tucet konja. Neki su pod sobom pokopali svoje jahače.

Sablje su sijevale na mjesecini. Borci su jedni druge zbacivali sa sedla.

Fox je kosio sabljom oko sebe. Kad je izbjegao jedan udarac, naletio je gotovo naslijepo na dva protivnika i jedva se jedvice obranio. Ranjenu nogu više nije osjećao. Uzbudjenje borbe potpuno ga je obuzelo. U metežu konja i ljudi, zveketu oružja i orme, Fox više nije mislio na smrt. Borio se kao što su se borili i drugi. Kad se protivnik odvojio i dao se u bijeg, ispratio ga je urnebesni pobjednički urlik.

Fox nije znao da je od kraja borbe prošlo već pet minuta. Sjedio je u sedlu kao omamljen i obuzdavao je konja.

Stuart je vikao, zapovijedajući da se jedinice okupe. Sad su otkriveni. Svi su znali da se nalaze u srcu neprijateljskoga područja. Glas o tome brzo će se širiti i vrijeme se više nije smjelo gubiti.

VIII

Žene, djeca i starci okupljali su se uz putove kojima je prolazila Stuartova konjica. Prva izdanica otkrivala je tragove što su ih ostavljali teški topovi i brojne konjičke jedinice. Posvuda su se čuli uzvici oduševljenja.

Jahači su kuljali iz pravca

Hanovertowna, New Castlea i drugih manjih naseobina, skupljajući se u zgusnutu kolonu.

Ljudi su bili iscrpljeni. Otkako su prodrli na zemljište neprijatelja jedva da su spavali, malo su zastajali da se odmore i malo su jeli. Gotovo neprestano bili su u sedlima. Borili su se. Pretovarivali su i odvlačili plijen. Usto su gonili sa sobom zarobljenike.

Kad su prolazili pored oduševljenih civila, uspravljali su se i ranjenici. Kočoperio se svatko tko je smogao snage. Neki su odmahivali šeširima. Drugi su nastojali da dohvate cvijeće što su ga dobacivale žene.

— Da ste blagoslovljeni! - vikala je jedna.

Počelo je dodavanje vrčeva s pivom, šunki, kobasica i svježega kruha. Jahači su prihvaćali darove i krijepili se.

Kad je naišao Stuart, preznojem i blatan kao i njegovi vojnici, ljudi su se spuštali na koljena.

Neki su konjanici podizali djevojke na konje i nosili ih neko vrijeme sa sobom, poklanajući im kokarde sa šešira.

Hinkle je na sve strane dijelio poljupce, ispršivši se poput pijetla u punom dvorištu.

— Ako ne pripaziš na sebe — dobacio mu je Fox — konj te neće moći nositi.

— Bez zavisti! — doviknuo je Hinkle. — Sada se vidi, što znači siva uniforma. Prije me nijedna nije niti pogledala.

— Vidiš li onaj toranj? — vikao je nekome neki jahač. —

To je Old Church. Odozgo se može vidjeti McClellanova glavna komanda. Prilika je da ga posjetimo.

— Ako Jenkiji prikupe sve sa čime raspolažu i presijeku nam put — reče Hinkle — prisjest će nam i ono što je već u grlu.

— Hinkle — javio se Fox — bilo bi dobro da malko razgledamo okolicu. Bojim se da Jenkiji misle upravo to što i ti.

— Konačno trezvena riječ, gazda — reče Hinkle i trgne konja.

Sljedećega trenutka izdvojili su se iz dugoga reda i pojahali prema jugozapadu.

*

Trag su našli nedaleko od ceste za New Kent. Jahač je jahao brzo. Dolazio je sa zapadne strane. Stražnja lijeva potkova njegova konja bila je labava, što se jasno razabiralo na mjestima gdje tlo nije bilo obraslo.

— To je jedan od naših — reče Fox.

— Možda je Jenki — mislio je Hinkle.

— Ne bih rekao — zaključivao je Fox. Bio je zamišljen. U želucu je osjećao čudan pritisak. — Pratit ćemo trag — odlučio je.

Htjeli su prijeći kolni put koji je vodio prema jugu i skrenuli su konje. Mirisalo je na kišu. S druge strane Pamunkeya skupljali su se tmasti oblaci. Pojavio se vjetar, no još je bilo sparno, omarinsko vrijeme.

Trag je vodio ravno pored

New Kenta, zatim je u luku skrenuo prema grmovitom dijelu Cumberlanda. Tu se pojavio još jedan trag. Jahač se s nekim sastao.

Fox pogleda Hinklea.

— Izuzevši nas — rekao je zamišljeno — jedva je moguće da se netko može izdvojiti iz kolone.

— Stuart je htio poslati male jedinice da desno i lijevo od našega puta uništavaju neprijateljske logore i skladišta — rekao je Fox.

Hinkle je šutio. Jahali su dalje. Trag je bio slabiji jer je tlo bilo jače zatravljeno. Trava se brzo uspravljala.

Kasno poslijepodne naišli su na tragove najmanje pedesetorice jahača, prema kojima su dolazili tragovi pojedinaca. Pravac je bio zapad.

— Imao si pravo, gazda, bio je to netko od naših — reče Hinkle. — Neka prokleta naša hulja.

— Psovati ćemo kad budemo imali vremena — reče Fox, okrenuvši se napola u sedlu i pokazavši prema sjeveroistoku.

Iza šumskoga pojasa podizao se oblak prašine. Fox je nagnao ridana u takav trk da ga je Hinkle s mukom pratio. Jahao je tako do šumarka na uzvišici. Tu je zastao i izvukao dalekozor. Malo kasnije dodao ga je Hinkleu.

— Pola brigade — reče Hinkle vraćajući dalekozor.

— Budi siguran da s juga dolazi isto toliko Jenkija — reče Fox. — Znaju navlas točno,

koliko vojnika ima Stuart.

Fox pogna konja.

— Kod Tunstall's Stationa Stuart hoće prijeći željezničku prugu — rekao je. — Možda ga tamo sustignemo. Inače će jahati Jenkijima ravno u naručje.

Fox je podbadao konja. Iza njega psovao je Hinkle.

*

Sa sjevera se polako približavao vlak. Vukla ga je čađava lokomotiva poznata pod oznakom »4—2—4«. U teretnoj kompoziciji bilo je nekoliko otvorenih vagona s vojnicima u plavim uniformama, Jenkiji.

Stuartovi jahači upravo su bili zaokupljeni labavljenjem tračnica. Kad su začuli lokomotivu, počeli su se sklanjati.

— Zaustavite vlak! — vikao je Stuart. — Ako ne stane, otvorite vatru!

Jedan se narednik raskoračio na kolosijeku i počeo je mahati rukama. Netko mu je dobacio četni plamenac. Narednik je žustro mahao zastavicom, no vlak se nije zaustavljao. Dapače, vidjelo se da ložak ubrzano ubacuje ugljen.

— Hoće se probiti! — viknuo je narednik i maknuo se s kolosijeka.

— Dajte mi svoju pušku, Borcke! — rekao je kapetan Farley.

Gorostasni Prus doda kape-tanu dugocijevnu pušku i Farley prinese kućak ramenu. Bio je jedan od najboljih strijelaca u brigadi. Gađanje nije

trajalo dugo. Pucanj je odjeknuo upravo kad je metalni div ubrzavao dah.

Metak je pogodio strojovođu i oborio ga s nogu. Ložač se bacio na pod. No vlak je bio sve brži i brži. Strojovođa je vjerojatno u padu potegnuo polugu nadolje.

Stotine sivih jahača poskakalo je u sedlo i razvilo se u stroj okrenut prema željezničkom nasipu. Plavi vojnici zapucali su iz otvorenih vagona i nekoliko su ljudi poskidali s konja. Stuartovi jahači uskoro su se uspjeli prilagoditi brzini vlaka i uzvratiti žestokom paljbom.

Vatra s vlaka naglo je oslabila. Krikovi ranjenika nadjačavali su tutnjavu vagona i topot konja. Nekolicina plavih poskakala je u očaju na slobodnu stranu. Tko je uspio ustati, bježao je prema šumi. Drugi su polijegali po podu vagona. Kiša metala udarala je po daskama tako dugo dok jahači više nisu mogli pratiti brzinu vlaka, koji je jurio bez strojovođe.

Konjanici su se vraćali.

Sunce je zalazilo. Tamni oblaci koji su se gomilali sjeverno od Pamunkeya polako su se privlačili i pomalo su zastirali nebo.

S istoka približavali su se mjestu borbe Fox i Hinkle. Stuarta su zatekli upravo kad je sjahao na željezničkom nasipu i zapovijedio da se iščupaju tračnice.

— Imamo li još naokolo izvi-

đača i patrola? — pitao je Fox, sišavši sa Stuartom s nasipa.

— Tri ili četiri. O čemu se radi?

— O našem čovjeku.

Stuart u prvom trenutku nije shvatio Foxa, no odjednom je podigao obrve i upitao:

— Jeste li sigurni?

— S nekim se sastao i vratio se u jedinicu — reče Fox. — Vjerojatno se dobrovoljno javio za izviđanje.

— To je teško ustanoviti — reče Stuart. — Poslao sam mnogo ljudi na sve strane da uništavaju materijal što su ga Jankiji pripremili za napad na Chickahominy.

— Prilike nalažu krajnju žurbu — reče Fox. — Na nas ide cijela unijska brigada. Jankiji točno znaju gdje da nas traže.

— Jahat ćemo preko Talleyvillea prema močvarama — reče Stuart poslije kratkoga razmišljanja. — Tamo nas neće goniti.

— Nikad još nije nijedna veće jedinica prelazila močvare Chickahominy — reče Fox.

— Bit ćemo prvi — uzvрати Stuart. — Tako ćemo se otresti neprijatelja. Dosad smo već izveli pothvate za koje nitko ne bi mislio da su mogući. Ne pouzdajete se u ove sjajne jahače, Fox?

— Pouzdajem se u prvom redu u vas, generale — reče Fox.

— Potrudit ću se da ne pretjerujem — reče Stuart.

Na njegovu licu vidjelo se

da je jednako umoran kao i svi ostali.

— Uхватite čovjeka koji nas je izdao — reče Stuart, položivši Foxu ruku na rame.

Foxov odgovor zagušila je buka koja se podigla kad su ljudi konjima izvlačili tračnice. Malo kasnije eksplozije su razrušile nasip. Na nekoliko mjesta nastale su velike rupetine. Kamena i zemljana kiša kao da nije smetala rušenjem zaokupljene vojnike. Svatko je užurbano radio svoj posao.

— Pokrenite zarobljenike! — zapovijedio je Stuart. — Krećemo u močvare!

Nitko nije gundao, nitko nije pokazivao premorenost. Brigada se brzo okupljala. Oko pet stotina plavih zarobljenika prelazilo je razorenu prugu i stupalo prema jugoistoku.

Fox i Hinkle ostali su na svojim mjestima i promatrali duge redove sivih jahača. Noć se polako spuštala. Povjetarac je raznosio smrad baruta.

*

Zrak je u močvarama bio težak i zagušljiv. U plućima se osjećao poput olova. Napredovati se moglo samo korakom. Ljude i životinje napadali su rojevi muha i komaraca. Kad se potpuno smračilo, na čelu su morali biti ljudi s bakljama. Konji su bili nesigurni na gljivitu tlu. Zaprege su jedva vukle teško natovarena kola s oštećenim oružjem i municijom. Zarobljenici su ih morali gurati i dobro paziti da ne stanu,

da se kotači ne zasijeku preduboko.

Chickahominy bijaše gotovo sasvim crn. Poslije kiša jako je nabujao. Tu i tamo čula se poneka zapovijed. Vojnici su sjahivali i okupljali konje na obali.

Dok su jedni rušili stabla za podizanje mosta, drugi su zagazili u kaljužnu, smrdljivu vodu i vukli za sobom po nekoliko konja na dugim uzdama. Tako su preplivavali na južnu stranu.

Govorilo se malo. Već premoreni ljudi radili su kao da su nijemi strojevi. Mokri od znoja, blatni, izbodeni, radili su satima. Svatko je znao da se bori za vrijeme, da je neprijatelj svake minute bliže, da se sjeverna obala mora što prije napustiti.

Zaprege s dva topa zaostale su iza jedinica. Topovi su postavljeni tako da cijevi gledaju prema sjeveru. Posade su bile spremne za paljbu.

General Stuart stajao je skamenjenoga lica na obali i kroz izmaglicu gledao na drugu stranu rijeke, prema jugu. Najavljivao se novi dan. Ljudi su još gonili u vodu konje i mazge. Životinje su rzale i frktale. Zapovijedi su se izdavale poluglasno. Nadglasavale su ih sjekire graditelja mosta i udarci njihovih čekića.

Kratak povik objavljivao je da je prvi most gotov. Dugačak dvadesetak metara, uzak i pomalo klimav, no kad se prevlačio prvi top, izdržao je.

Oduševljeni ljudi bili su na

trenutak glasniji, ali posao se nije prekidao.

Do mosta su dovedene prve kolone zarobljenika. Iza njih su prelazili rijeku zarobljeni konji i mazge, zatim su stigla kola s oružjem i municijom. Malko uzvodno gradili su ljudi poručnika Redmonda Burkesa drugi most.

*

Hinkle je jahao tako nagnut u stranu da je bilo pravo čudo kako se uspijevaao nogama zadržati na konju. Obadvjema rukama držao je burence s barutom. Kroz okrugli otvor prosipao se crni prah. U vlažnoj travi ostajala je tamna pruga. Hinkle je pazio da nigdje ne bude prekinuta.

Fox je neko vrijeme promatrao Hinklea, zatim se ponovo mašio dalekozora. Neprijateljske jedinice bile su u pokretu. Djelovale su kao taman zid koji se miče i prijeti. Prema Foxovoj procjeni, radilo se o cijeloj konjičkoj diviziji s artiljerijom. Bilo je očito da su u minulom vremenu progonitelji dobili pojačanja sa svih strana. To Foxa nije čudilo. Iznenadivalo ga je međutim kako se tako velika skupina brzo kreće.

Hinkle je odbacio burence i vraćao se. Fox je čekao. Kad je neprijateljska prethodnica izašla iz doline, pripalio je barut.

Na početku toga tamnoga traga poskočio je plavkast plamćak i počeo je puzati travom poput hitre zmije. Trava je počela gorjeti. Kako se u vatri

cmarila i sušila, razvijao se gust i smrdljiv dim. Vjetar ga je valjao prema dolini i istodobno je raspirivao vatru.

— To im nikako neće goditi — reče Fox i skoči u sedlo.

Hinkle i on pratili su širok prosjek koji su za sobom ostavile Stuartove jedinice.

Kako je šuma bila gušća i tlo glibovitije, Stuartova se formacija raštrkavala. Fox i Hinkle također su sporije napredovali.

U blizini Chickahominya glavnini se pridružilo pedesetak jahača. Dok su Fox i Hinkle jašili tim tragom, Fox je odjednom opazio na raskvašenom tlu gotovo nevjerojatno vjeran otisak konjskoga kopita s labavom lijevom stražnjom potkovom. Ponajprije je osjetio hladne žmarce. To ga je naglo da podigne ramena.

U močvarnoj šumi bilo je tako sparno da se jedva disalo.

Hinkle ga je začuđeno promatrao. Fox mu je pokazao trag potkove. Malo kasnije izbili su na rijeku, gdje su još bili zgomilani dijelovi brigade.

Drugi je most upravo bio dovršen. I tu su se gusali zarobljenici, konji i vojnici s plijenom.

— Jenkiji su otprilike dva sata iza nas — reče Fox, skočivši sa sedla ispred Stuarta.

— Mahat ćemo im s južne obale — uzvratio je mladi general.

Fox je promatrao kako ljudi prevode konje.

— Koja je patrola stigla po-

sljednja? — pitao je.

— Četa B, Virginia IX — reče Stuart, pokazujući jedinicu koja je upravo prelazila most.

Fox je izvukao iz džepa izgužvan papirić. Izravnao ga je i pružio Stuartu.

— Jeste li kada vidjeli ovo pismo? — pitao je.

— Jesam. Jedan od štapskih pisama — odgovorio je Stuart namrštena čela.

Kad je Stuart podigao glavu, dozvao je pukovnika W. H. F. Leea. Lee je prišao i pogledao papirić.

— Kaplar Wainwright — rekao je poslije kratkoga oklijevanja. — Četa B.

— Gdje je njegov konj? — pitao je Fox. — Htio bih ga vidjeti.

— Odakle vam taj papirić? — zanimao se Stuart, promatrajući Foxa oštrim pogledom.

— Zašto mi to niste pokazali?

— Nije bilo prilike da se bavimo time prije negoli se ponovo dočepamo južne obale — reče Fox. — Sada se možemo baviti tom stvari.

Zajedno su prišli drugom mostu. Poručnik Robins brinuo se da se konji brzo gone na drugu stranu.

— Stoj! — zapovijedio je Fox. Robins ga je začuđeno pogledao.

— Gdje je konj kaplara Wainwrighta? — pitao je Fox.

Robins se zbunjeno ogledavao. Jedan je vojnik pokazivao dugonogoga ridega ždrijepca.

Hinkle je već bio kod životinje. Kad je podigao stražnju lijevu nogu, fićuknuo je.

— Svinja! — viknuo je.

— Kaplar Wainwright! — zvao je pukovnik Lee prodornim glasom.

— On je na drugom mostu — rekao je netko.

— Dovraga, što se događa? — zanimao se poručnik Robins, zauzet užurbanim prebacivanjem.

Fox je požurio k drugom mostu. Na putu mu se ispriječila zaprega s kolima do vrha natovarenim oružjem i barutom. Na boku se ovjesio vitak čovjek srednje visine i mahao vozaru. Kad su kola stigla do sredine, skočio je na rub mosta i potrčao prema sjevernoj obali, mašući sljedećem da krene. Čuo je da je izviknuto njegovo ime. Vidio je Stuarta, Leea i Hinklea kako žure prema njemu. Usred domahivanja zastao je i ukočio se.

— Kaplare, gdje ste bili kad ste napustili patrolu koja je izviđala na pravcu New Kenta? — pitao je pukovnik Lee.

Wainwright se na to nije obazirao. Zagledao se u Foxa. Trenutak kasnije naglo se okrenuo i potrčao je prema mostu.

Hinkle je zaurlao:

— Kola gore!

— Bila su to kola koja je maločas na most vodio Wainwright.

— Vozar! — viknuo je Fox. — Skoči!

Wainwright se naglo okrenuo. Pucao je s boka. Fox se bacio na lice. Pao je na grube balvane. Čuo je samo kako se dere uniforma. Ništa nije osjećao.

Kočijaš se podigao na sjedalu, okrenuo se zbunjeno i pogledom je tražio čovjeka koji je tražio da ispusti uzde.

- Skači, idiote! - vikao je Hinkle.

Vozar je shvatio da mu prijeti neka opasnost i skočio je u rijeku. Fox je pucao iz ležećeg stava. Vidio je da se Wainwright trgnuo, ali kretao se dalje.

Na kolima se vidio plamen.

Fox je uvukao glavu.

Stuart je urlao:

- Stoj! U zaklon!

Odjeknula je eksplozija. Most se uzdigao kao kad se uzjoguni konj. Krošnje su mlatile jedna po drugoj. Balvani su poletjeli zrakom, za njima voda i mulj. Kola su se raspadla kao razbijena dječja igračka.

Pritisak zraka podigao je Foxa uvis. Lamatanje rukama nije mu pomoglo i u velikom ludilu pao je u rijeku.

Kaplar Wainwright, nenapadan i povučen pisar koji je prisustvovao sastancima oficirskoga zbora i vodio zapisnike, viden je pri svjetlu eksplozije i s njim je nestao.

Kad je Fox izronio iz vode, još je po njemu padalo blato. Boreći se za zrak mahao je rukama, nastojeći da se ne zagrcne. Kad je osjetio tlo pod nogama, gacao je prema obali. Hinkle ga je dočekao i izvukao na suho.

- Eno ga tamo! - vikao je netko.

Fox je to čuo kao da su mu u ušesa ugurali mokre krpe. U glavi mu je još tutnjalo.

Rijeka je nosila sa sobom dijelove mosta, kola i tereta. Između svega toga plutalo je ljudsko tijelo, okrenuto poleduške.

Tako je Fox posljednji put vidio kaplara Wainwrighta.

- Most se ne popravljaj! - vikao je general Stuart. - Koristite drugi! Žurba! Opasnost!

U Stuartovu glasu bila je hladna odlučnost koja nije trpjela oporbu i istodobno je u ljude ulijevala sigurnost da će se izvući iz gužve, iako je usred kolone izvedena sabotaza koju nitko nije očekivao poslije toliko vremena zajedničke borbe i napora da se prijeđe rijeka koja je bila istodobno zapreka i zaštita.

Pomutnja nije dugo trajala. Kola i preostale životinje skrenute su prema preostalom mostu, na kojem su vojnici neprestano radili, da bi ga održali.

Dovezen je i prevezen i drugi top.

Kad su posljednji vojnici prešli most, odavno se bilo razdanilo. Krajeve mosta preplavljivala je voda.

General Stuart prešao je rijeku poslije svih. U močvarnoj šumi iza njegovih leđa čuo se nastup velikih jedinica. Sjevernjaci su pristizali.

Kad se Stuart našao na južnoj obali, jedan je vojnik bacio eksploziv na most. Mosnice su se razdvojile.

Kad su se pojavile prve sjevernjačke izvidnice, iznureni konjanici iz Virginie dočekali su ih gromkim pobjedničkim povikima.

— Gad Wainwright zamalo je uspio! — govorio je Hinkle.
— Jankiji bi bili vraški oduševljeni zalogajem. Zarobili bi generala Stuarda.

— Wainwright je na našu sreću zaboravio pregledati potkove svoga konja — rekao je Fox. — Papirić koji sam našao kod poginuloga kapetana ne bi bio dovoljan.

— Gazda — reče Hinkle — mislim da smo zaslužili unapređenje.

— Bio bih zadovoljan čistim krevetom — uzvрати Fox.

U nozdrvama je osjetio jak miris magnolija. Sjetio se Elize i rastužio se. Tugu koja ga je obuzela nije mogla prigušiti niti iscrpljenost.

Fox je bio možda jedini čovjek u čitavoj Stuartovoj brigadi koji se tih trenutaka nije radovao.

— Dugo sam mislio da je špijun samo vaš umišljaj — rekao je Stuart Foxu.

Na generalovu licu vidjelo se zadovoljstvo, mirnoća i samopouzdanje. Na jednoj stolici ležale su novine iz Richmonda. Naslov na prvoj stranici govorio je o velikoj akciji u pozadini McClellanove armije. Svi su spominjali generala Stuarda. Gdje bi se god pojavio, klicali su mu i pljeskali.

— Malo tko uživa veće povjerenje od pisara — rekao je Stuart Foxu u razgovoru.

— Razumljivo — doda Fox.

— Možda je dobro da s vremena na vrijeme čovjek ne

što podsjeti na oprez, na to kako nikad nigdje nije dovoljno siguran — reče Stuart. — General McClellan doživio je ovaj put teži udarac negoli ja. Prema podacima s kojima raspolazemo, McClellan ubrzava pripreme za odgovor na našu akciju, kako bi se što prije zaboravila bruka. Moramo računati s tim da nas napadne još ovoga mjeseca.

General Stuart dohvati sa stola zapečaćen omot i doda ga Foxu.

— Odjašite u Shenandoah — rekao je. — General Jackson morao bi već biti na povratku. Morao bi požuriti. Potrebne su nam njegove jedinice. Pobrinite se za to da bude obaviješten o tome gdje su Jankiji koji mu hoće presjeći put. Sretno, Fox!

— Hvala, gospodine!

— Ne zaboravite podići nove naramenice s oznakama čina — rekao je Stuart.

Fox ga je pogledao kao da ne razumije o čemu se radi.

— Čestitam, kapetane — javio se Heros von Borcke koji je upravo ušao u šator.

— Drago mi je što vas vidim, moj Von! — rekao je Stuart. — Tu je izvještaj o našem malom pothvatu na Pamunkeyu. Odnesite ga odmah u Richmond ministru rata Randolphu.

Stuartov logor bio je od Richmonda udaljen osam kilometara. Vojnici su išli za svakodnevnim poslovima. Fox je tražio svoga konja.

Kod odbora je bio na straži zbit momak krumpirasta lica.

— Opet na put, gazda? —

rekao je stražar ozarena lica.

— Hinkle! — uzvikne Fox, podigavši dotle pognutu glavu.

— Nisam te vidio dva dana. Gdje si bio?

— U krevetu, gazda. Spavao sam. Kaplar Hinkle, molim ću lijepo! Reda mora biti, zar ne?

— Ti ćeš još dotjerati do generala - nasmije se Fox. — Bude li rat dovoljno dugo trajao.

— Sve je moguće, gazda - reče Hinkle. — Načuo sam da ćemo sljedeći put ići do Washingtona, gazda. Ah, kapetane...

— Ti znaš nešto, za što sam

ja čuo prije pet minuta, Hinkle. Odakle ti to?

— Posvuda ima špijuna, kapetane!

— Draže mi je kad mi kažeš gazda - reče Fox. — Sretno, kaplaru Hinkle!

Fox je izjahao iz logora pomalo sjetan. Kad se približio Chickahominzju, slušao je tutnjavu topova. Nadao se da će se brzo vratiti kako prije negoli Stuartova konjica ponovo krene u akciju.

Iza leđa usamljenoga jahača odjekivao je zvonak glas trube.

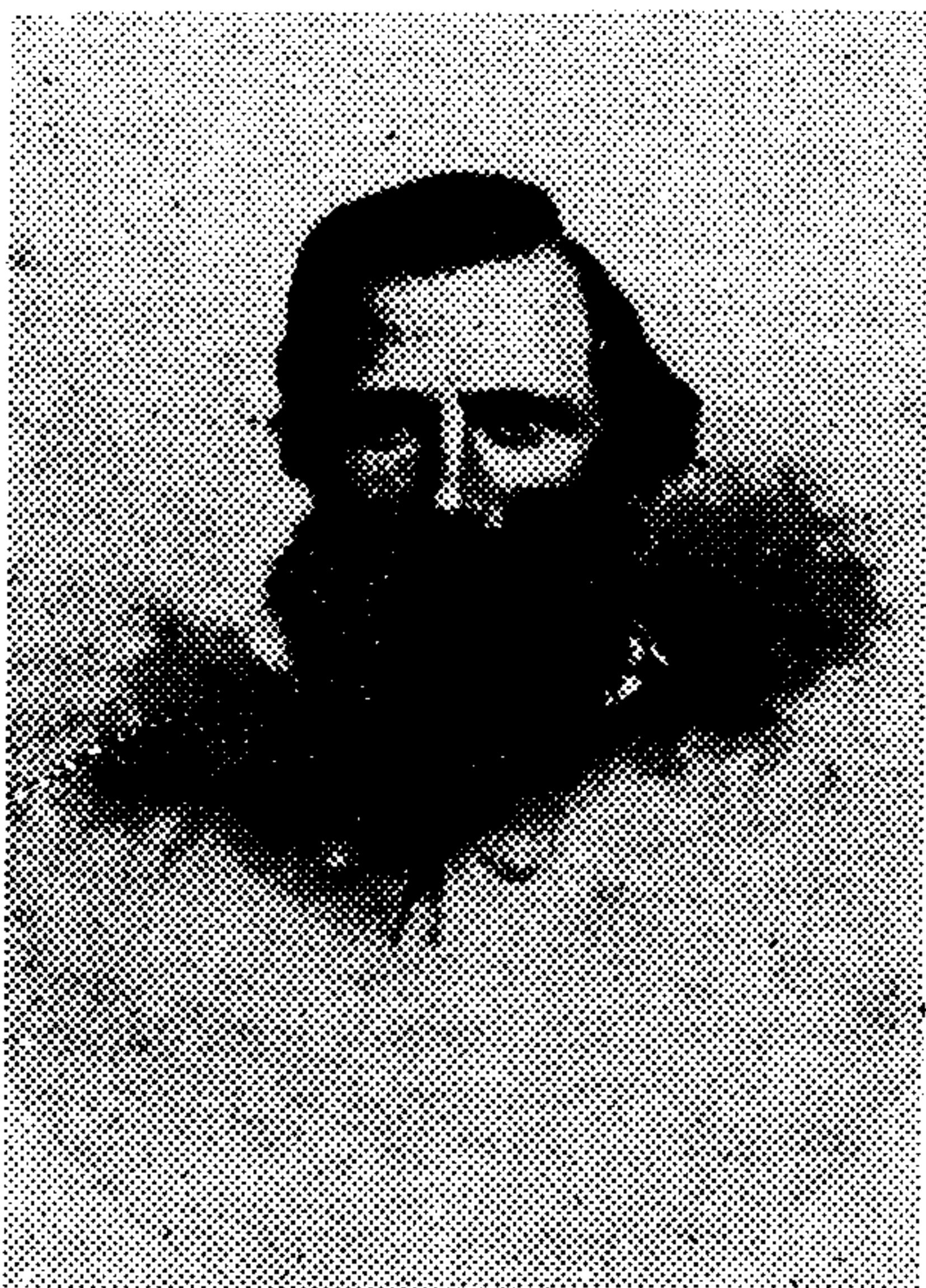
AKO NISTE ZNALI

Slavni južnjački general J. E. B. Stuart

General James E. B. (zvan i Jeb) Stuart – konjički oficir – bio je uz glavnoga komandanta Roberta El Leea i velikog pješadijskog komandanta »Stonewalla« (Kameni zid) Jacksona najpoznatiji general u vojsci Juga u američkom građanskom ratu (1861–1865). Pridonio je legendarnoj slavi konjice južnjačkih pobunjenih konfederativaca, a u općoj ratnoj povijesti smatraju ga jednim od najznačajnijih konjičkih oficira.

Rođen 1833. godine u Patrick Countyu u državi Virdžiniji, J. E. B. Stuart zarana je pokazivao dar rukovođenja ljudima. Otac Archibald Stuart, svojedobni kongresmen, omogućio mu je da se 1850. godine upiše na vojnu akademiju u West Pointu. Godine 1854. mladi je Stuart diplomirao i dobio čin poručnika. Raspoređen je u dragone (konjičke strijelce) te već 1855. godine postao natporučnikom. S Prvom konjičkom pukovnijom sudjelovao je u

operacijama u Meksiku, Kanzasu i Nebraski, a godine 1857. i u velikoj bitki protiv Čejena, u kojoj je ranjen. Dvije godine kasnije sudjelovao je u gušenju nemira Johna Brownsa (poslije napada fanatika na



General J. E. B. Stuart

Harpers Ferry) kao oficir pod zapovjedništvom tadašnjeg pukovnika – kasnijeg generala Roberta E. Leea.

Kad je izbio građanski rat, Stuart je stao na stranu Juga, tj. Konfederacije, smatrajući da mu je mjesto u Virdžiniji, gdje je njegova porodica živjela već 150 godina. Loza Stuartovih vuče porijeklo od škotskoga obiteljskog stabla Stuart, onoga istoga čiji su se članovi sukobili s engleskom krunom, a kasnije bio i osnovom istoimene britanske dinastije.

J. E. B. Stuart sâm je, početkom građanskog rata, unovačio četu konjanika. Ubrzo stajena čelo jedne pukovnije, a nedugo zatim imenovan je brigadnim generalom. Borio se u bitki na Ball Runu, a general Beauregard najpohvalnije se izražavao o njegovim sposobnostima.

Za kratko vrijeme opovrgnuo je Stuart tvrdnje vojnih teoretičara da konjica ne može igrati znatniju ulogu u građanskom ratu. Zahvaljujući baš njegovim sposobnostima, kako strategijskim tako i taktičkim, konjica je postala glavnom udarnom snagom vojske Juga; ona je, osobito na početku rata, često demoralizirala snage Sjevera svojim uspješnim, često neočekivano drskim akcijama.

Godine 1862, 12. lipnja, izvršio je Stuart sa svojom konjicom prvi smion prodor kroz prve linije Sjevernjaka, zašavši im u pozadinu, gdje je poduzimao munjevite akcije u kojima je uništavao sjevernjačka skladišta oružja, opreme i hrane, te čak dovodio zarobljenike.



Stuartov adutant: Heros von Borcke

Svaki njegov takav drski napad zaprepastavao je vojsku Sjevera, jer joj je nanosio znatne gubitke u pozadini, iza linija fronte, tamo gdje se osjećala najsigurnijom. Takve prodore Stuart je planirao u detalje, pripremao u strogoj tajnosti, te Sjevernjacima nije uspijevalo ni osujetiti ih ni poraziti ga, a pogotovu ubiti smionog generala. Svojim prodorima ujedno je privlačio i pozornost i snage Sjevera na sebe, olakšavajući ostalim dijelovima vojske Juga njihove operacije. Izvrsne rezultate polučio je sa svojom konjicom i u ostalim bitkama. Imao je najveću konjičku formaciju u građanskom ratu, koja je povremeno brojala i do 12.000 konjanika.

U dvjema bitkama kod Brandy Stationa uspješno se usprotstavio konjici Sjevera, koja nikada nije dosegla uspjehe i slavu južnjačke konjice.

Godine 1863. poveo je svojih 12.000 konjanika u najveću konjičku bitku građanskog rata i dobio je. Značajan je doprinos njegove konjice i u poznatim bitkama kod Chancellorsvillea i Gettysburga.

Kad je zapovjedništvo vojske Sjevera preuzeo general Grant, sjevernjačka je vojska također dobila vrlo sposobnog konjičkog oficira – generala Sheridan. Ovaj je kopirao taktiku J. E. B. Stuarta, pa i sam poduzimao akcije prodora u pozadinu južnjačkih snaga, dospjevši tako jednom gotovo do glavnog grada Konfederacije – Richmonda. Poznat je usiljeni Stuartov marš, kojim je sa svojim virdžinijskim ko-

njanicima pokušao zaustaviti i odbiti prodor Sheridanove sjevernjačke konjice: bilo je to 11. svibnja 1864. kada se zametnula ogorčena bitka kod Yellow Taverna. Stuart se tada borio samo s dijelom svojih snaga, pa je protivnik imao ogromnu premoć. Generala Stuarta u toj je bitki ranio neki konjanik iz pukovnije generala Custera. Kad je general Stuart dan kasnije (12. svibnja 1864) umro, oplakivao ga je cijeli Jug.

Zanimljivo je da je najviše podataka o ratovanju generala J. E. B. Stuarta i njegove konjice zapisao Stuartov adutant, šef generalštaba konjice Sjeverne Virdžinije, Heros von Borcke, prijašnji oficir Pruske.

U PRIPREMI:

**Russell Smith
Divljim stazama**



Cijena pretplate za godinu dana iznosi 46.800 d, a za šest mjeseci 23.400 d. U cijenu je uračunat i pretplatnički popust. Pretplata se uplaćuje općom uplatnicom u korist računa: NIŠPRO »Vjesnik«, Interna banka, Zagreb, broj 30101-833-2052 (00027 – LASO).

Cijena inozemne pretplate za šest mjeseci: DM 33,00, ASCH 234,00, SFR 27,00, HFL 37,00, SKR 116,00, FF 109,00, US\$ 17,00 (avionom US\$ 20,20), C\$ 24,00 (avionom C\$ 28,30), Australia £ 12,00, (avionom £ 15,00).

Uplata na devizni račun 30101-620-16-25731-3252051 kod Udružene banke Hrvatske, Zagrebačka banka, Zagreb (za »Laso«, izdanje OOUR-a IRI).

Ekonomska propaganda: »Vjesnik«, Agencija za marketing, Zagreb, trg bratstva i jedinstva 6.

Zadnja kolor stranica 75.000 d, c/b stranica 50.000 d.

Oslobodeno plaćanja poreza na promet mišljenjem Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SRH broj 2935/7-1973. od 26. XI 1973.

Rukopisi se ne vraćaju.

Ne propustite idući broj LASA
– najboljih western romana!



U S K O R O
SPECIJALNO IZDANJE
JESEN '88.

